

İDARİ YARGIDA İNSAN HAKLARI DENETİMİ VE ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI

HUMAN RIGHTS REVIEW IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION AND ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTIONS

Lütfiye AKBULUT*

ÖZ

Anayasa Mahkemesinin resmi internet sitesinde yayımlanan bireysel başvuru istatistikleri incelendiğinde; verilen ihlal kararlarının hak ve özgürlüklere göre dağılımında adil yargılanma hakkının en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Adil Yargılanma Hakkı kapsamında Danıştay bünyesinde yapılan çalışmalar, idari yargı alanındaki içtihat farklılıklarının en aza indirilmesi noktasında önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Mahkemeler nezdindeki uyuşmazlık sayıları son yıllarda giderek artmakta ve bu durum yargılama faaliyetini yavaşlatmakta veya gereği gibi yerine getirilmemesi tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum tarafları, uyuşmazlığı kısa sürede, en az masrafla ve en makul biçimde çözüme kavuşturmayı hedefleyen kısaca ADR (Alternatives Disputes Resolutions) olarak adlandırılan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine yöneltmektedir.

Özel hukuk uyuşmazlıklarında kendine uygulama alanı bulan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin, idari uyuşmazlıklar açısından da yargı yoluna başvurulmaksızın uyuşmazlıkların giderilmesi bakımından uygulanması mümkün olup, bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Makalenin Geliş Tarihi : 07.10.2022

Makalenin Kabul Tarihi : 17.12.2022

* Danıştay Üyesi

lutfiye.akbulut@istanbulticaret.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4007-0201

İdare Hukuku alanına yönelik önereceğimiz alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden ilki, arabuluculuktur. Bu yöntem ortaya çıkan bir uyuşmazlık karşısında, tarafların mahkeme yargısına başvurmak yerine, tarafsız bir üçüncü kişi veya kişilerin yardımı ile bu uyuşmazlığı çözüme konusunda anlaşmaları ile olur. Diğer bir yöntem ise, Kamu Denetçiliği Kurumuna, gerek görülen hallerde kendiliğinden inceleme başlatılabilmesi yetkisi verilerek kurumun etkinliğinin artırılmasıdır.

Anayasa Mahkemesine giderek artan bireysel başvurular neticesinde, Yüksek Mahkemenin yoğun iş yükü ile karşı karşıya kalması sonucu, bireysel başvuru kurumunun işleyişiyle ilgili olarak, başvuruların makul sürede sonuçlandırılmaması ihtimali gündeme gelmektedir. Bu kapsamda, Adalet Bakanlığı nezdinde bir uzlaşma komisyonu kurulması, tekrar eden/klon davalarda da dostane çözüm yolu için bir komisyon kurulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, İçtihat Farklılıkları, İdare Hukuku, İnsan Hakları.

ABSTRACT

Once the individual application statistics published on the official website of the Constitutional Court are examined, it is seen that the right to a fair trial has the largest share in the distribution of violation decisions according to rights and freedoms. The studies carried out within the scope of the Right to a Fair Trial within the Council of State are considered as an important step in minimizing the differences in case law in the field of administrative jurisdiction.

The number of disputes before the courts has been increasing in recent years and this situation slows down the proceedings or puts them at risk of not being carried out as properly. This situation directs the parties to alternative dispute resolution methods called ADR (Alternatives Disputes Resolutions), which aims to resolve the dispute in a short time period, with the least cost and in the most reasonable way.

Alternative dispute resolution methods, which find their practice area in private law disputes, can be applied in terms of administrative disputes in order to resolve disputes without resorting to a judicial remedy, and it is considered that necessary legal arrangements should be made for this.

The first of the alternative dispute resolution methods that we will recommend for the field of Administrative Law is mediation. In the face of a dispute that arises, this method is when the parties agree to resolve this dispute with the help of an impartial third person or persons, instead of resorting to court judgment. Another method is to increase the effectiveness of the Ombudsman Institution by giving the Institution the authority to initiate a self-examination when deemed necessary.

As a result of the increasing number of individual applications to the Constitutional Court and the high workload of the Supreme Court, the possibility of not finalizing the applications within a reasonable time comes to the fore regarding the functioning of the individual application institution. In this context, it is recommended to establish a reconciliation commission before the Ministry of Justice and to establish a commission for amicable resolution in repetitive/clone cases.

Keywords: Right to a Fair Trial, Alternative Dispute Resolution, Differences in Case Law, Administrative Law, Human Rights.

Giriş

Anayasa Mahkemesinin internet sitesinde yayımlanan, 2012 ile 2021 yılları arasındaki bireysel başvuru ve norm denetimi istatistiklerine bakıldığında; 2021 yılında Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısının 66 bin 121 olduğu, Yüksek Mahkemece 45 bin 321 başvurunun sonuçlandırıldığı görülmektedir.

Yüksek Mahkemenin 2012 ile 2021 yılları arasında sonuçlandığı başvurulardan 261 bin 681'inin "kabul edilemez" olduğuna karar verilirken, 25 bin 857 başvuruda ise en az bir hakkın ihlal edildiğine, 840 başvuruda "hakkın ihlal edilmediği"ne hükmedildiği belirtilmektedir.

Yine 2021 yılına ait yapılan bireysel başvurularda, ihlal kararı verilen kararların, toplam başvurulara göre oranının ise yaklaşık %46 olduğu vurgulanmıştır.

İhlal kararının verildiği başvuruların hak ve özgürlüklere göre dağılımında "adil yargılanma hakkının ihlali" 20 bin 84 ile ilk sırada yer aldığı belirtilirken, bu sayının ise toplam ihlal kararlarının %76,8'ini

oluşturduğu açıklanmıştır. Bunu %11,4 ile "mülkiyet hakkının ihlali", %2,6 ile "özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkının ihlali", %2,5 ile "ifade özgürlüğünün ihlali" kararlarının izlediğini görmekteyiz.

İstatistiki verilere baktığımızda, adil yargılanma hakkının ihlali kararları toplam ihlal kararlarının yaklaşık %77'sine tekabül ettiğini görmekteyiz.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru neticesinde verilen bir kararında; adil yargılanma hakkını; "... adil yargılanma hakkı, bireylere davanın esasına girildiğinde verilen kararı değil, yargılama sürecinin ve usulünün adil olup olmadığını denetleme imkânı verir. Bu nedenle, bireysel başvuruda adil yargılanmaya ilişkin şikâyetlerin incelenebilmesi için başvurucunun yargılama sürecinde haklarına saygı gösterilmediğine, bu çerçevede yargılama sürecinde karşı tarafın sunduğu deliller ve görüşlerden bilgi sahibi olamadığı veya bunlara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı bulamadığı, kendi delillerini ve iddialarını sunamadığı ya da uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının derece mahkemesi tarafından dinlenmediği veya kararın gerekçesiz olduğu gibi iddia ve şikâyetlerin dikkate alınarak incelendiği ve neticesinde mahkeme kararının oluşumuna sebep olan unsurlardan değerlendirmeye alınmamış eksiklik, ihmâl ya da açık keyfiliğe ilişkin durumlar saptanırsa adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönünde karar verilmektedir..."¹ şeklinde tarif etmektedir.

I- ADİL YARGILANMA HAKKI KAPSAMINDA DANIŞTAY BÜNYESİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Yüksek yargı mercilerinden biri olan Danıştay, makul sürede yargılama, kararların gerekçelerinin güçlendirilmesi, kararlarda tarafların iddia ve savunmalarına yer verilmesi, sonuca etkili iddiaların ilk derece mahkemesince değerlendirilmesi, şayet ilk derece mahkemesince değerlendirilmemiş ise bu iddia ve savunmaların yüksek yargı merciince değerlendirilmesi, ayrıca istinaf ve temyiz aşamasında taraflarca ilk defa iddia ve savunma sunulmuş ise bunların da detaylı değerlendirilmesine yönelik bir dizi çalışmalar yapmıştır.

¹ AYM Kararı, N.K. Başvurusu, BN:2013/2767, Karar Tarihi: 02/10/2013.

Bu çalışmalardan bazılarına değinecek olursak; Bunlardan birincisi,

1- Danıştay Başkanlar Kurulunca alınan 13 Nisan 2018 tarihli kararlar; Danıştay Karar Yazım Rehberi ve eki karar yazım örneklerinin Başkanlar Kurulunca belirlenen şekliyle 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren uygulanmasına karar verilmiştir.

Danıştay Karar Yazım Rehberinin üçüncü kısmında içeriğe ilişkin hususlar belirlenmiştir.

Bu hususlardan bazılarına değinecek olursak; kararların, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 24. maddesinde yer alan hususları içereceği, kararların; uyuşmazlığın hukuki nitelendirilmesinin yapıldığı, ilgili mevzuatın belirlenerek yorumlandığı, maddi olayın anlatıldığı, tarafların iddia ve savunmalarının yer aldığı, hukuki değerlendirme yapılarak varılan sonucun gösterildiği kısımlardan oluşacağı yönünde ilke kararı alınmıştır.

Ayrıca; kararlarda gerekçelerinin güçlendirilmesine yönelik olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi içtihatları ile Danıştay'ın yerleşik içtihatlarına ve bilimsel çalışmalara atıf yapılmasına, atıf yapılan yargı kararlarının uyuşmazlıkla doğrudan ilgili olmasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bunlara ek olarak; kararlarda tarafların iddia ve savunmalarına yer verileceği ve sonuca etkili iddiaların değerlendirilmesi gerektiği de genel ilke olarak benimsenmiştir².

Danıştay'ın ilgili daireleri tarafından verilen kararlar 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla Karar Yazım Rehberinde belirtilen ilkelere uygun şekilde, gerekçeli olarak yazılmaktadır.

Yüksek Mahkemece kararların gerekçeli olarak yazılması ve gerekçelerin güçlendirilmesi ile adil yargılanma hakkına riayet edilmesi noktasında, gerekli çalışmalar yapıldığı gözlemlenmektedir.

Bahsi geçen çalışmalardan ikincisine değinecek olursak;

² T.C. Danıştay Başkanlığı Karar Yazım Rehberi, Danıştay Yayınları No: 110, Ankara, 2020.

2- Danıştay İçtüzüğü'nün 34. maddesine, bu maddeden sonra gelmek üzere 34/A maddesi eklenmiş ve bu değişiklik 6 Mart 2020 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İçtüzüğe eklenen 34/A maddesiyle; “Danıştayda, kararları izleyerek içtihatların geliştirilmesi ve bilinirliğinin sağlanması için düzenli çalışmalar yapmak, içtihat farklılıklarının önlenmesine yönelik önerilerde bulunmak, istatistikler ve raporlar hazırlamak üzere Başkana bağlı İçtihat, Raporlama ve İstatistik Birimi bulunur.” şeklinde düzenleme getirilmiştir.

Akabinde; Danıştay İçtihat, Raporlama ve İstatistik Biriminin Kuruluşu ve Görevleri hakkında Yönerge hazırlanmıştır.

Yönergenin; “Birimin Görevleri” başlıklı 5. maddesinin d fıkrasında; “...Dava dairelerinin veya idari ve vergi dava daireleri kurullarının kendi kararları veya ayrı ayrı verdikleri kararlar arasındaki içtihat aykırılıklarının tespit edilmesi ve bu hususta rapor düzenlemesi,

e fıkrasında; Danıştay ile Bölge İdare Mahkemeleri kararları arasında varsa, içtihat aykırılıklarının tespit edilmesi halinde bu konuda da bir rapor oluşturulması,

f fıkrasında ise; İçtihat aykırılıklarının önlenmesi için daire ve kurullar ile Bölge İdare Mahkemeleri arasında düzenli değerlendirme toplantıları yapılması...”³ kararlaştırılmıştır.

Alınan kararlar sonucunda, Daireler, Kurullar ve Bölge İdare Mahkemeleri arasında içtihat birliği sağlamak için düzenlemeler yapılmış ve uygulanmasını sağlamak üzere birim oluşturulmuştur.

Üçüncü çalışmada ise;

3- Yukarıda kurulduğundan bahsettiğimiz; Danıştay İçtihat, Raporlama ve İstatistik Birimince, Danıştay dava daire ve kurullarına ait 2021 yılı yargılama süreleriyle ilgili oluşturulan istatistiğe göre; davalarda ortalama karara bağlanma gün sayısının 602, ortalama yazılma gün sayısının 65, ortalama imzalanma gün sayısının 11, ortalama tebligata çıkarma gün sayısının ise 3 gün olduğu tespit edilmiştir.

³ 12.02.2020 tarihli Danıştay İçtihat, Raporlama ve İstatistik Biriminin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Yönerge.

İstatistiki verilere baktığımızda, Yüksek Mahkemece makul sürede yargılanma hakkına riayet konusunda, olması gereken dikkat ve özenin yakalanmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir.

4- Yine bu çalışmalardan bir diğeri ise; 25 Aralık 2020 tarihli, Danıştay Kararlarının Yayınlanmasına İlişkin Yönerge hazırlanmış ve Danıştay dava daire ve kurulları tarafından verilen kararların Danıştay resmi internet sitesinde yayınlanması kararlaştırılmıştır⁴.

Yönergenin yürürlüğe girdiği 25 Aralık 2020 tarihinden itibaren, Yüksek Mahkemece verilen bütün kararlar Danıştayın resmi internet sayfasında yayınlanmaya başlanmış olup, Danıştayın emsal niteliğindeki kararlarına, gerek ilk derece mahkemeleri, gerek istinaf mahkemeleri, gerekse diğer ilgililer tarafından rahatlıkla ulaşılması imkanı sağlanmıştır.

Bu gelişme de İdari Yargı alanındaki içtihat farklılıklarının en aza indirilmesi noktasında önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

II- İNSAN HAKLARI YARGISINDA ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI

A- TANIMI

Uyuşmazlıkların yargı dışı yöntemlerle çözümü karşılaştırmalı hukukta genel olarak “alternatif uyuşmazlık çözümü” kavramı ile ifade edilmektedir. Alternatif uyuşmazlık çözümü (alternative dispute resolution=ADR), kavramı ile ilgili doktrinde ve karşılaştırmalı hukukta birçok tanım yapılmıştır. Ayrıca kavram, bu yöntemleri uzun yıllardır uygulayan ülkelerin mevzuatlarında da tanımlanmaktadır⁵.

Alternatif uyuşmazlık çözümü (ADR), “uyuşmazlıkları çözmekle görevli mahkemelerin yanında seçimlik bir yol olarak uygulama alanı bulan, genellikle tarafsız ve objektif bir üçüncü kişinin, mevcut uyuşmazlığın çözümü konusunda taraflara yardımcı olmak ve uyuşmazlıkların çözümüne katkıda bulunmak amacıyla, tarafları bir

⁴ 25.12.2020 tarihli Danıştay Kararlarının Yayınlanmasına İlişkin Yönerge.

⁵ CAN, Emre, “Karşılaştırmalı ve Türk İdare Hukukunda Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yöntemleri”, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, 2009, s.49 vd.

araya getirdiği birtakım uyuşmazlık çözüm yöntemleri” olarak tanımlanmaktadır.⁶

Tanımda yer alan tarafsız ve objektif üçüncü kişi, mevcut uyuşmazlığın çözümü konusunda taraflara ya aralarındaki uyuşmazlığı çözebilmeleri yönünde yardımcı olmakta ya da uyuşmazlığın niteliğine göre fikir birliğine varabilecekleri çözüm önerileri sunmaktadır. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini tanımlarken en belirgin özellik olarak öne çıkan uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmeden çözülmesi gelmektedir.⁷

Bu özellik, ADR'nin, mahkemelerin iş yükünün yoğunluğundan ve şekli işlemlerden kaynaklanan, uzun ve masraflı bir yargılama süreci yerine, tarafların uyuşmazlığı yargıya taşımadan çözüme kavuşturmalarını sağlayan bir yöntem olduğu göstermektedir. Taraflara uyuşmazlığın çözümünde yardımcı olan, onlara yol gösteren üçüncü kişi ya da kişiler, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin önemli bir diğer unsurudur.⁸

İki taraf arasında ortaya çıkan bir anlaşmazlığın veya menfaat çatışmasının üçüncü bir kişi olmaksızın da çözümü mümkündür. Ancak, taraflar çoğu kez aralarındaki uyuşmazlıkları kendi aralarında çözemedikleri için, dava yoluna ya da dava yolundan farklı bir çözüm yöntemine ihtiyaç duymaktadırlar⁹.

Bu nedenle ADR'de, tarafları bir araya getiren, aralarındaki iletişimi güçlendiren, uyuşmazlıkla ilgili hukukî bilgi ve tecrübelerini aktaran ve çözüm konusunda onlara yardımcı olan bağımsız ve tarafsız bir üçüncü kişinin varlığı gerekli görülmektedir. Alternatif uyuşmazlık

⁶ ÖZBEK, Mustafa, “Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketleriyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, AÜHFD, Cilt 51, Sayı 2, 2002, s. 137-138 (Adalete Ulaşma); TANRIVER, Süha, “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, Makalelerim, Ankara:7, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 64, 2006, s. 152.

⁷ CAN, E., 2009, s.40.

⁸ ILDIR, Gülgün, “ Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 24-25; ÖZBAY, İbrahim, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri”, EÜHFD, Cilt X, Sayı 3-4, Atatürk'ün 125. Doğum Yılına Armağan, 2006, s. 459-475 (Uyuşmazlık). s. 463.

⁹ ILDIR, G., 2003, s. 27.

çözüm yöntemleri için gerekli olan bir diğer unsur ise, uyuşmazlığın çözümü konusunda tarafların kural olarak mahkemeye mi yoksa alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden birine mi başvuracakları hakkında irade serbestisine sahip olmalarıdır.¹⁰

Taraflar, aralarında meydana gelen uyuşmazlıkla ilgili, kendi özgür iradelerine göre doğrudan mahkemeye başvurabilecekleri gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden birine başvurabilmeleri mümkündür. Bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda ilk akla gelen, mahkemeye başvurarak uyuşmazlığı sona erdirmektir. Ancak, karşılaştırmalı hukukta, uyuşmazlıkların önemli bir kısmının yargılama safhasına gelmeden çeşitli yöntemlerle çözüme kavuşturulduğu bilinmektedir.¹¹

Bunun nedeni, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin birçok ülkede uzun yıllardır¹² uygulanmaya geldiği ve çeşitli kuruluşlarca bu yönde araştırmalar, çalışmalar ve tanıtımlar yapıyor olmasıdır.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin son unsuru ise, uyuşmazlığın çözümü konusunda üçüncü kişinin ulaştığı ve taraflara önerdiği ya da taraflardan birinin önerisiyle oluşturulan çözüm ile tarafların bağlı olmamasıdır.¹³

Bu, tarafların istedikleri anda alternatif uyuşmazlık çözüm yönteminden vazgeçebilecekleri gibi, alternatif çözüm önerisini kabul etmeyerek mahkemeye başvurmakta da serbest oldukları bir sistemdir. Kural olarak her iki tarafın çözüme iradeleriyle katılmaları ve çözümü kabul etmeleri gerekmektedir. Taraflar birbirlerini ya da objektif üçüncü kişi tarafları çözüm önerisini kabule zorlayamaz. Ancak taraflar

¹⁰ ILDIR, G., 2003, s. 28-29; ÖZBAY, İ., s. 463; ÖZBEK, Mustafa, “Avukatlık Kanunu’nun 35/A Maddesine Göre Arabuluculuk”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/3, 2001, s.115. (Arabuluculuk).

¹¹ ABD’de uyuşmazlıkların %90’ı alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle çözülmektedir. Bkz. ÖZBEK, M., 2002, s. 137; ILDIR, G., 2003, s. 31.

¹² Anglo-Sakson sistemini benimseyen ülkelerde ve 2005 yılı itibarıyla Avrupa Birliği ülkelerinin tamamında alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri uygulanmaktadır.

¹³ ILDIR, G., 2003, s. 29-30; ÖZBAY, İ., 2006, Uyuşmazlık, s. 464; ÖZBEK, M., 2002, s. 134.

isterlerse, ulaşılan kararın bağlayıcı olacağını kararlaştırabilmektedirler.¹⁴

Alternatif uyuşmazlık çözümü (ADR), kavramı Anglo-Sakson ülkelerinde bu isimle anılmakta ve bizim ülkemizde de bu şekliyle kullanılmaktadır. Alternatif uyuşmazlık çözümü kavramında yer alan “alternatif” sözcüğü “seçilebilecek bir başka yol, yöntem ve seçenek”¹⁵, “iki ya da daha çok şey arasında tercih yapma imkânının sunulması” anlamlarına gelmektedir.

Doktrinde, alternatif uyuşmazlık çözümü kavramında yer alan “alternatif” sözcüğü ile anlatılmak istenenin ne olduğu ve bu sözcüğün kullanımının uygun olup olmadığı tartışmalıdır. Alternatif sözcüğü kelime anlamı itibarıyla, mevcut sistem yerine ikame edilecek olan, yeni bir sistemin varlığını işaret etmekte ve bu yüzden anlatılmak istenen tam olarak karşılayamamaktadır. Aslında alternatif uyuşmazlık çözümü kavramında yer alan “alternatif” sözcüğü, yargı organlarına alternatif değil, yargılama usulüne bir alternatiftir.¹⁶

İdare hukuku açısından ise, alternatif çözüm yöntemi ile kastedilen, idarenin denetiminde ve uyuşmazlıkların çözümünde klasik denetim yöntemlerinden farklı birtakım yöntemlerdir.¹⁷

Ayrıca, idare hukuku açısından alternatif yöntemler, sadece uyuşmazlıkların çözümünü kapsamamakta, bir uyuşmazlık meydana gelmeden önce de anlaşmazlıkların sona ermesine hizmet etmektedirler. Bu nedenlerle, alternatif uyuşmazlık çözümü (ADR) kavramı yerine alternatif çözüm yöntemi kavramını kullanmayı tercih ediyoruz.¹⁸

Taraflar arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesi görev ve yükümlülüğü esasen devletin yükümlülüğünde olup, devlet tarafından

¹⁴ ILDIR, G., 2003, s. 30.

¹⁵ TDK Sözlüğü, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=13300>, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).

¹⁶ ILDIR, G., 2003, s. 26.

¹⁷ ÖZBEK, M., 2002, s. 135.

¹⁸ CAN, E., 2009, s.50.

gerçekleştirilecek bu görev, yargılama işlevi içerisindeki mahkemeler aracılığıyla yerine getirilebilmektedir.¹⁹

Mahkemeler nezdindeki uyuşmazlık sayıları son yıllarda büyük artış gösterdiğinden, yargılama faaliyeti yavaşlamış veya gereği gibi yerine getirilememeye tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yargılamaların uzun sürmesi ve geçirilen bu uzun süreç sonunda da taraflar açısından tatmin edici sonuçların ortaya çıkmaması neticesi de, tarafların, uyuşmazlıkların çözümünde, yargılamanın dışında da birtakım uyuşmazlık çözüm yöntemlerine yönelme ihtiyaçlarını gündeme getirmiştir.

Bu nedenle, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları olarak adlandırılan çözüm yöntemlerinin son yıllarda oldukça sık tercih edildiği göze çarpmaktadır. Söz konusu çözüm yolları, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesinde uygulanabilen ve yargılama dışı yöntemler ve usuller olarak adlandırılan alternatif çözüm yöntemleridir.²⁰

Alternatif çözüm yöntemleri, en geniş anlamı ile “uyuşmazlıkların yargı yolu ile giderilmesi dışında kalan” uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin tamamını ifade etmektedir.²¹ Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, yargılama faaliyeti aracılığıyla uyuşmazlıkların giderilmesi ile karşılaştırıldığında; “taraflar arasındaki uyuşmazlığı mümkün olduğunca kısa sürede, en az masrafla, en makul biçimde gideren ve tarafların da neticeden tatminini sağlayan çözüm yöntemleri” olarak da ifade edilebilecektir.²²

Başka bir ifadeyle, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri genel olarak Amerika Birleşik Devletlerinde 1970’li yıllardan itibaren görülmeye başlanan, mahkemelerin yargılamaya başlamadan önce,

¹⁹ TANRIVER, S., 2006, s. 152.

²⁰ ÖZBEK, Mustafa, “İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (I), Birinci Bölüm Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 56, 2005, s. 91.

²¹ ÖZBEK, Mustafa, “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü” Ankara: 2. B., Yetkin Yayınları, 2009.

²² HASOĞLU, Aynur, “İdare Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4), 2016, s.1984.

uyuşmazlık taraflarının aralarındaki uyuşmazlığı müzakere ederek gidermelerine olanak tanıyan ve kısaca ADR (Alternatives Disputes Resolutions) olarak adlandırılan çözüm yöntemlerini kapsamaktadır.²³

Uyuşmazlıkların alternatif yöntemlerle çözümünün en önemli amaçlarından birisi, tarafların çözüme katılmalarını sağlamak ve uyuşmazlığın çözümünde taraflara, sorumluluk yüklemektir. Alternatif çözüm yöntemlerinin bir diğer amacı ise, uyuşmazlığın taraflarını bir araya getirmek, problemleri ortaya koymak, uyuşmazlık konusu ile ilgili tespitler yapmak, sorunları daha açık hale getirmek ve tarafların aktif katılımı ile beraberce çözüm yolları geliştirerek tarafların anlaşmaya varmasını sağlamaktır.²⁴

Mahkemelerin iş yükü yoğunluğu, bilirkişi incelemeleri ve yargılama safhasında uygulanan usule ve esasa ilişkin prosedürlerden kaynaklanan gecikmeler, tarafların zaman kaybetmelerine ve yargılama giderlerinin artmasına ve bazı durumlarda zararlarının artmasına sebep olmaktadır. İşte alternatif çözüm yöntemleri, bu sorunları ortadan kaldırmayı, uyuşmazlığı makul sürede ve en az masrafla çözüme kavuşturmayı hedeflemektedir.²⁵

Uyuşmazlıkların alternatif yöntemlerle çözümünde, dava yolundan farklı olarak, söz konusu uyuşmazlıkla ilgili konusunda uzman kişilerce çözüme ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Bu vesileyle, mahkeme aşamasında uygulanan tanık, bilirkişi, teknik özelliklerle ilgili bilgilendirme ve belge sunma gibi masrafı arttıran ve yargılama sürecini uzatan kimi usule ilişkin işlemleri uygulamaya gerek kalmamaktadır. Nitekim günümüzde, bilimsel ve teknik alanda yaşanan gelişmeler ile uluslararası alanda artan ekonomik ve sosyal etkileşimler, birey ile devlet arasındaki iletişimin çeşitliliği gibi hususlar, uyuşmazlıkların birçoğunun teknik uzmanlık ile çözümlenmesi gerektiği gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Alternatif çözüm yöntemlerinde uyuşmazlıklar

²³ ÖZBEK, M., 2002, s. 136 – 137; ÖZBAY, İ., 2006, s. 461 - 463.

²⁴ AKINCI, Ziya, “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”, Batider, Cilt XVIII, Sayı 4, 1996, s. 101. (Çözüm Yolları).

²⁵ ILDIR, G., 2003, s. 26.

genellikle uzman kişilerce ele alınmakta, ancak gerekli görüldüğü durumlarda bilirkişilere de başvurulmaktadır.²⁶

Mahkemeler tarafından, çoğunlukla yargılama safhasında bilirkişilere başvurulmakta, teknik bilgi ve yardım alınmaktadır. Bu durum da yargılama giderlerini arttırmanın yanı sıra aynı zamanda yargılama sürecini de uzatmaktadır. Teknik konularda bilirkişiyeye başvurulmasıyla birlikte, hakimin bilirkişi raporuna uyma zorunluluğu olmadığından, bu durum bilirkişinin yargılama safhasındaki etki ve rolünü azaltmaktadır.

III- ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARINA BAŞVURULMASININ SEBEPLERİ

Taraflar arasındaki uyuşmazlıkların, alternatif yöntemlerle çözümünün birçok yararı olduğu gibi, bu çözüme başvurulmasının birçok sebebi de bulunmaktadır. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları, husumetin artmaması ve uzun sürmemesi için mahkemeye taşımak istemeyebilirler. Bu sebeplerden dolayı alternatif çözüm yöntemlerine başvurmak taraflara daha uygun gelebilmektedir. Ayrıca mahkemelerde uzun süren yargılamalarla karşılaşmamak için ve uyuşmazlığın makul sürede sonuçlandırılması için de bu yöntemlere başvurabilmektedirler.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ile uyuşmazlık, tarafların beklentilerine uygun olarak daha seri ve daha az giderle çözüme kavuşturulur. Böylece alternatif çözüm yöntemleri tarafların masraftan ve zamandan tasarruf etmelerini sağlamaktadır.²⁷

Alternatif çözüm yöntemlerinde, tarafların müzakere edebildiği bir ortamı oluşturması ve uyuşmazlığın uzman kişilerce incelenmesi ve değerlendirilmesi çözüme ulaşmada önemli bir etkidir.²⁸

²⁶ CAN, E., 2009, s. 53-54.

²⁷ PEKCANITEZ, Hakan, "Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri", Hukukî Perspektifler Dergisi, Sayı 5, 2005, s. 14. (Uyuşmazlık); BULUR, Alper, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi", Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 4, Güz 2007, s. 41.

²⁸ ILDIR, G., 2003, s. 64; PEKCANITEZ, H., Uyuşmazlık, 2005, s. 14; TANRIVER, S., Hukuk Uyuşmazlıkları, 2006, s. 7.

Tarafların aktif rol oynamalarını da sağlayan bu yöntemler, tarafların iradelerinin yansıdığı ve menfaatlerine en uygun çözüme ulaştıkları inancını taşıdıkları ve çözümde katkıları olduğu için de tarafların memnun kaldıkları bir şekilde sonuçlanmaktadır. Bu yöntemlerin esnek ve ılımlı bir yapıda olması, yaratıcı çözümlere ulaştırılmasını da beraberinde getirmektedir.²⁹

Ayrıca bu yöntemlerin genel itibarıyla, tarafların haklılığından çok menfaatlerinin dengelenmesini gözeten, böylece her iki tarafın da kazançlı çıkmasına imkân sağlayan bir çözümü amaç edinen yapıda olmaları da taraflarca tercih edilmelerini sağlamaktadır. Uyuşmazlıkların çözüm sürecinde gizliliğin egemen olması, tarafların görüşmelere güven içinde katılımlarının sağlanacağı, uyuşmazlığa düşen tarafların aralarındaki ilişkilerin ve iletişimin yıpratılmadan korunmasında ve devam etmesinde önemli rol oynamaktadır. Tarafların çözüm sürecinde ilişkilerini yıpratmayacak bir ortamın oluşturulması ve varsa tarafların ticari ilişkilerinin korunması da alternatif çözüm yöntemlerinin olumlu yönleri olarak sayılabilir.³⁰

Bu nedenle, alternatif çözüm yöntemleri, dava yoluna kıyasla daha az mücadelecı bir süreçtir. Bu süreçte dava yolundan farklı olarak, taraflar arasında güven ve anlayış tesis edilebilmekte ve mevcut gerginlik azaltılmaktadır.³¹

Süreç sonunda, tarafların ortak iradelerinin yansıdığı bir çözüme ulaşmama ihtimalinde yargıya başvurma hakları konusunda herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca, objektif üçüncü kişinin, taraflara sunduğu ya da yapılan görüşmeler sonucunda ortaya konulan çözüm önerilerinin taraflar açısından bağlayıcı nitelikte olmaması, alternatif çözüm yöntemlerinin tercih edilme nedenlerinden biridir. Süreç sonunda

²⁹ ILDIR, G., 2003, s. 62; ÖZBEK, M., “Alternatif Çözüm Yollarına Genel Bir Bakış”, Prof. Dr. Erden Kuntalp’e Armağan, GSÜHFD, Cilt I, Yıl 3, Sayı 1, Çözüm Yolları, 2004, s. 269, 270; PEKCANITEZ, H., Uyuşmazlık, 2005, s. 14; TANRIVER, S., Hukuk Uyuşmazlıkları, 2006, s. 8; BULUR, A., 2007, s. 42.

³⁰ ILDIR, G., s. 63; ÖZBEK, M., Çözüm Yolları, 2004, s. 268; PEKCANITEZ, H., Uyuşmazlık, 2005, s.14; TANRIVER, S., Hukuk Uyuşmazlıkları, 2006, s. 7-8.

³¹ CAN, E., 2009, s. 55.

alınan kararın bağlayıcı olması durumunda tarafların bu yönetime başvuru sayısının azalacağı da bilinen nedenlerdendir.³²

Uyuşmazlıklarının çözümünde alternatif yöntemleri tercih eden taraflar, çözüm sürecinde yargı yoluna müracaat etmekte serbesttirler. Süreç sonunda ulaşılan çözümle bağlı olmayan taraflar, isterlerse sürecin sonucunu beklemeden, herhangi bir safhasında yargı yoluna başvurmayı tercih edebilirler.³³

Bu durumda, tarafların uyuşmazlığı çözmek adına öncelikli olarak tercih ettikleri alternatif çözüm yöntemi, çözüme ulaşılmama ihtimalinde yargılamaya hazırlık ve mahkemeye yardımcı olma niteliği de taşımaktadır. Ayrıca mahkeme öncesi alternatif çözüm yöntemi aşamasında uyuşmazlıkla ilgili konular ve sorunlar ele alındığı için uyuşmazlık yargıya taşındığında yargılama sürecine de kolaylık sağladığından, yargılama süresinin kısalması noktasında da faydalı olduğu düşünülmektedir.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurulmasının çeşitli sebepleri bulunmakla beraber, bunlardan en önemlisi olarak addedilecek sebep, bu yöntemlerin uyuşmazlıkları tarafların lehine gidermesi ve aynı zamanda mahkemelerde görülmekte olan dava sayısının azaltılmasına önemli katkılar sağlamasıdır.³⁴

Diğer yandan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, uyuşmazlıkların hem mümkün olduğunca kısa sürede, hem en makul şekilde, hem de en az masrafla giderilmesine yönelik çözümler sunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi de verdiği bir kararında; "... Esasen, doktrinde de alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının yargının alternatifini olan ve dolayısıyla yargısal sistemin yerine ikame edilmeye çalışılan veya onunla rekabet içinde bulunan bir süreçler bütünü olmadığı, tam tersine uyuşmazlıkların çözümü için öngörülen yöntemlere ilave edilmiş

³² AKINCI, Z., Çözüm Yolları, s. 101.

³³ AKINCI, Z., Çözüm Yolları, s. 101; ILDIR, G., s. 64; PEKCANITEZ, H., Uyuşmazlık, s. 8.

³⁴ ÖZBEK, M., 2002, s. 145.

tamamlayıcı yöntemler topluluğu olduğu hususunda tam bir mutabakat bulunduğu anlaşılmaktadır.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının başarılı olabilmesinin ön koşulu da bu yolların yargı yoluyla yarışmaması ve yargının yerine ikame edilmemeye çalışılmasıdır. Bu yolların asıl hedefi, basit ve kamu düzenini ilgilendirmeyen uyuşmazlıkların adli bir soruna dönüşmeden çözümünü sağlamaktır.

Bir başka ifadeyle, taraflar arasında arabuluculuk yöntemine başvurulmuş olması, Devletin yargılama yetkisini bertaraf edemez. Arabuluculukta iradilik ilkesi gereğince yargıya ve diğer çözüm yollarına başvuru yolu her zaman açık bulunmaktadır. Dolayısıyla, kuralın, Anayasa'nın 9. ve 36. maddelerine aykırı bir yönü yoktur...”³⁵ şeklindeki gerekçeyle alternatif çözüm yollarının uygulanmasının taraflara ve yargı sistemine katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

“Devletin görevleri arasında yer alan yargılama faaliyetinin, ağır iş yükü altında yerine getirilmesi zorlaştıkça, uyuşmazlıkların çözümü için alternatif yöntemlerin yaşama geçirilmesi, yargıya ilişkin anayasal kuralların etkililiğinin sağlanması bakımından gerekli görülebilir.”³⁶

Mahkemelerin ağır iş yüküyle karşı karşıya kalması neticesinde, uyuşmazlıkların yargı dışı yollardan giderilmesine ilişkin ülkemizde de birtakım çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan biri de, uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemi ile giderilmesine yönelik yapılan düzenlemedir.

2012 tarihinde yürürlüğe giren Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununun³⁷ gerekçesinde;³⁸ yargı dışı uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin kullanılmasının önemi vurgulanmış ve Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle uyuşmazlıkların çözümünün son yıllarda pek çok ülkenin kanun koyucularını meşgul ettiği belirtilmiştir.

³⁵ AYM, E. 2012/94, K. 2013/89, K.T.10/07/2013.

³⁶ AYM E. 2003/98, K. 2004/31, K.T.3/3/2004.

³⁷ 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, 2012, RGS 28331, RGT 22.06.2012.

³⁸ TBMM, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ile Adalet Komisyonu Raporları (1/486), Yasama Dönemi; 24, Yasama Yılı; 2, Sıra Sayısı 233, s. 4.

Ayrıca, uyuşmazlıkların dava yolu ile çözümü yerine tarafların kendi iradeleri ile uzlaşarak uyuşmazlığa son vermelerinin, toplumsal barışın korunması açısından tercih sebebi sayılacağı kabul edilmiştir.

Bu yolların geniş kapsamlı ve etkin bir biçimde işlerlik kazanmasının mahkemelerin iş yükünün azalmasına katkı sağlayacağı, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin, aslında yargı sistemi ile rekabet içinde olmadığı gibi, amacın da yargısal yollara başvuru imkânını ortadan kaldırmak olmadığı vurgulanmıştır.

Devlete ait olan yargı yetkisinin mutlak egemenliğine zarar vermeden uyuşmazlıkların daha basit ve kolay yöntemlerle çözümünün amaçlandığı belirtilmiştir.

IV- ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARININ İDARE HUKUKU AÇISINDAN ÖNEMİ VE FAYDALARI

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin başta zaman kaybını engellemesi ve yargılama ile yapılan masraflardan tasarruf edilmesinin sağlamanın yanında, taraflar açısından da birçok önemli faydası bulunmaktadır. İdari uyuşmazlıklarda sağlayacağı faydalara bakmadan önce genel olarak bu çözüm yöntemlerinin yargılamaya kıyasla ne gibi faydalar sağladığına da bakmak gerekmektedir.³⁹

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, genel olarak bütün uyuşmazlıkların giderilmesine hizmet eder. Özel hukuk uyuşmazlıklarının yargı yolu dışında birtakım alternatif metotlarla giderilebilmeleri daha olağandır. İdari uyuşmazlıklarda ise uyuşmazlığın en az bir tarafı idari birimlerdir. Bu nedenle idarenin kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olmasının bir sonucu olarak, idarenin ilişkide egemen tarafı teşkil ettiği ve uyuşmazlığı gidermenin tek yolunun yargı mercilerine başvurmak gerektiği noktasında genel kanı olduğu bilinmektedir.⁴⁰

Ancak uyuşmazlığın mahiyeti ile bağdaşır oranda kamu hukuku – idare hukuku kaynaklı birtakım uyuşmazlıkların da alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ile giderilebilmeleri mümkündür. Bugün için hedeflenen uyuşmazlıkların mümkün olduğunca kısa zamanda ve en

³⁹ HASOĞLU, A., 2016, s.1986.

⁴⁰ HASOĞLU, A., 2016, s.1987.

makul şekilde giderilmesi için gerekli teşviklerin sağlanmasıdır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin, idari makamlar ve özel kişiler arasındaki uyuşmazlıkların dava yolu ile giderilmesine yönelik alternatif yöntemleri içeren 9 sayılı tavsiye kararı⁴¹ da idari makamlar ile özel kişiler arasındaki ihtilafların çözümünde alternatif yolların kullanımını teşvik ederek bu yolların önemine dikkat çekmektedir. İdari uyuşmazlıklar açısından alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin kullanımı da oldukça önem taşımaktadır.

Görüldüğü üzere mahkemelerde ve konumuz itibarıyla idari yargıda görülen dava sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Tarafların her tür uyuşmazlık için yargı yoluna başvurusu, çıkan karardan kısmen ya da tamamen memnun olmayan tarafın kararı bir de üst derece mahkemesine taşınması, aynı uyuşmazlığın mahkeme tarafından birden fazla kez ele alınmasına ve dolayısıyla karara bağlama sürecinin hayli uzamasına sebep olmaktadır. Bütün bu sebepler taraflar açısından hem yargıya, hem idareye olan güveni sarsmakta ve aynı zamanda tarafların arzu ettikleri sonuca hem geç, hem de arzu edilmeyen bir şekilde kavuşmalarına sebep olmaktadır.⁴²

Diğer yandan uyuşmazlıkların sayısı arttıkça mahkemelerce her bir uyuşmazlığa gereği gibi zaman ayrılamadığı için davaların layıkıyla çözümlenebildiği de söylenemez. Bu gerekçeyle de taraflar uyuşmazlıklarının, yargı yolundan önce alternatif yöntemlerle giderilmesini sağlamak için bu yöntemlere başvurabilecekleri ve yöntemleri tercih edebilecekleri kabul edilmektedir.

Özel hukuk açısından bakıldığında, tarafların çoğunlukla bu yöntemleri kullandığını görmekteyiz. Örneğin bir borç ilişkisinde borcunu ödemekte sıkıntı yaşayan borçlunun, borcunu taksitle ödemeyi teklif etmesi, alacaklının da alacağını alamamaktansa bu şekilde bir anlaşmayı kabul etmesi her zaman için mümkündür. Bunun için yargı yoluna başvurmaya gerek duyulmamaktadır.

⁴¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 5 Eylül 2001 tarihli İdari Makamlar ve Özel Kişiler Arasındaki Dava Alternatifleri Konusunda 9 Sayılı Tavsiye Kararı, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/bakanlar_komitesi/CMR_ec2001_9TRAlternativestoLitigationAdministrative.pdf Erişim Tarihi; 02.02.2016.)

⁴² HASOĞLU, A., 2016, s.1988 vd.

İdari uyuşmazlıklar açısından da yargı yoluna başvurulmaksızın uyuşmazlıkların giderilmesi mümkündür. Ancak bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği önerilmektedir.

Uyuşmazlıkların idare ve uyuşmazlığın diğer tarafı olan birey arasında yargı yolu ile giderilmeleri dışındaki uyuşmazlık çözüm yöntemleri ile giderilmesi, hem idare hem de idare edilenler açısından önemli faydalar sağlamaktadır. Bu faydalar şu şekilde sıralanabilir;⁴³

1- İdare açısından uyuşmazlık, hem zaman hem de yargılama masraflarından tasarruf edilerek giderebilecekken; bireyler açısından da aynı şekilde harcanan zaman ve masrafların azaltılmış olacağı kabul edilmektedir.

2- Kamu görevlilerini ilgilendiren davalarda kamu görevlilerinin, yargılama sürecinden olumsuz etkilenerek verimliliklerinin düşmesini önlemek amacı ile bu çözüm yöntemlerini tercih edilebilecekleri düşünülmektedir.

3- Uyuşmazlığın giderilmesi sürecinde idare ve bireyin birbirlerine karşı daha ılımlı davranmalarına imkan tanınarak, aradaki ilişkinin fazlaca yıpranmadan dostane olarak sürdürülmesi sağlanmaktadır.

4- Uyuşmazlığın çözümünde istenildiği gibi uzman görüşüne başvurulabilmesi, bir uzmandan yardım alınması tarafların arzu ettikleri sonuca daha kolay ulaşmalarını sağlamaya yardımcı olmaktadır.

5- Tarafların hakkaniyet ve nesafet esaslarına göre uyuşmazlıklarını gidermelerine imkân tanır. Kural olarak İdare hukukunda aleniyet ilkesi geçerli olsa da bazı durumlarda gizlilik arzu edilebileceğinden bu yöntemlerle aleniyetten kaçınılarak gizliliğin sağlanmasının daha kolay olacağı düşünülmektedir.⁴⁴

Aslında bu yöntemlerin kullanılmasıyla, uyuşmazlığın taraflar arasında kalması sağlanarak gizliliğin de korunabileceği

⁴³ ODYAKMAZ, Zehra, “İdarî Uyuşmazlıklarda Alternatif Çözüm Yolları (Türk Mevzuatı ve Uygulamaları)” Ankara: Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Sempozyumu, 3 – 5 Nisan, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2006, s. 69 – 70.

⁴⁴ ODYAKMAZ, Zehra, ÇINARLI, Serkan, “İdari Uyuşmazlıklarda Yargı Öncesi Çözüm Usullerinin Uygulanabilirliği”, Orion Kitabevi, Ankara, 2013, s. 43.

düşünülmektedir.⁴⁵ İdarenin uyuşmazlığın ortaya çıkmasına sebep olduğunu bilmesi ve haksızlığının farkında olması durumunda dahi uyuşmazlığı ortadan kaldırmak için çaba göstermemesi ve yargı kararını beklemesi durumunda vatandaşın idareye olan güveninin sarsılacağı da ihtimaldir.⁴⁶

Oysa birey ile idare bir araya gelip mevcut uyuşmazlığı gidermek için çaba gösterse; bireyin idareye güveni artacak ve devamında da idarenin yerine getirmekle yükümlü olduğu kamu hizmeti ilişkisi daha sağlıklı bir şekilde yerine getirilebilecektir.⁴⁷

V- ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YÖNTEMLERİNİN İDARE HUKUKU ALANINDA KULLANILMASINA DAİR ÖNERİLER

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin uygulama amacının tarafların uyuşmazlıklarını gidermek ve bunu yaparken de “menfaat” odaklı hareket etmek olduğu kabul edilmektedir.

İdari yargı denetiminin bir yandan idarenin hukuka uygun davranmasını sağlamak, diğer yandan da bireylerin temel hak ve özgürlüklerini idarenin haksız işlem ve eylemlerine karşı korumak işlevine sahip olduğu ve bu düzlemde hukuka uygunluk denetiminin ancak yargılama yoluyla yapılabileceği tartışmasız bir gerçektir.

Öyleyse, idari uyuşmazlıklar alanında alternatif yöntemlerin kullanılması, anayasal denetim türlerini ve özellikle diğerlerinin yanında, yargısal denetimi bertaraf edici veya onun yerine geçici yöntemler olmaktan ziyade, uyuşmazlıkların yargı safhasına intikal etmeden çözülmesini sağlayarak var olan sisteme katkıda bulunması olarak nitelendirilebilmektedir.

Uyuşmazlıkların giderilmesinde tek çözüm tekniğinin mahkemelerce yürütülen yargılama ile sınırlı olmaması gerektiği önerisi kabul görmüş ve buradan hareketle, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları

⁴⁵ ÖZBEK, M., 2002, s. 211.

⁴⁶ BALKAR, Kemal Galip, “İdare ile Halk Arasındaki Münasebetler”, AÜSBFD, Cilt XVIII, Sayı 01, Mart, 1963, s. 431.

⁴⁷ CİDECİGİLLER, Aynur, “İdarenin Taraf Olduğu Uyuşmazlıkların Sulh Yolu ile Giderilmesi”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 41.

tartışılmaya başlanmıştır. Tarafların uyuşmazlıklarının birbirleriyle mücadeleye dayanan (adversarial) bir çekişmeyle giderilme yerine, karşılıklı olarak birbirlerinin menfaatlerini anlayarak, her iki tarafın da kazançlı çıkabileceği bir süreç içinde ve her uyuşmazlığın ve taraflarının durumuna göre şekillenecek bir usul ile alternatif yollardan çözüme kavuşturulmasının amaçlandığı görülmektedir.⁴⁸

Adalete, mahkemelerce yapılan yargılamadan daha çabuk, az masraflı ve etkin bir yoldan ulaşmayı hedefleyen, tarafların sorun ve ihtiyaçlarına yönelik esnek çözümler üretebilen, taraflar arası düşmanlığı artırmak yerine, iyi ilişkiler çerçevesinde süreci “çözüm” ile sona erdiren yöntemler olarak kabul edilen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden⁴⁹ ilk etapta hukuk ve ceza yargılamasına konu olan uyuşmazlıklar için yararlanılmış olup, akabinde ise idari yargı uyuşmazlıkları için de kullanılan bir yöntem haline gelmiştir.

Göz önünde bulundurulması gereken, idari işlemlerin yargısal denetiminin diğer yargı alanlarında hedeflenen hukuk düzeninin korunması amacına ek olarak, kamusal ilişkinin bir tarafı olan idarenin “hukuka uygunluk” denetiminin sağlanarak, idareyi hukuka uygun davranmaya, hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmeye zorlamasıdır.⁵⁰

Hangi uyuşmazlıkların çözümünde hangi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin uygun olacağı tartışılmasında, idari uyuşmazlığın konusu ve uyuşmazlığın taraflarının talepleri değerlendirilerek sonuca varılabilir. Buna göre, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 2001 (9) sayılı Tavsiye Kararı’ndaki belirlemeye uygun olarak “objektif nitelikli uyuşmazlıklar” ile “sübjektif nitelikli uyuşmazlıklar” ayrımı bir ölçüt olarak değerlendirme konusu yapılabilecektir.⁵¹

⁴⁸ ARAT, Nilay, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin İdare Hukuku Açısından Genel Olarak Değerlendirilmesi” Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu, Danıştay Yayınları No:111, Ankara, 2021, s.21.

⁴⁹ ARAT, N., 2021, s.21.

⁵⁰ ARAT, Nilay, “Türk İdare Hukuku’nda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009, s. 233-234.

⁵¹ ARAT, N., 2021, s.24.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesininin 9 sayılı tavsiye kararında 5 farklı alternatif çözüm usulüne yer verilmiştir. Tavsiye kararında belirtilen alternatif çözüm usulleri dışında bazı çözüm usullerinin de idare hukukunda kullanılması mümkündür. Kaldı ki alternatif çözüm usulleri zaman içerisinde gelişmeler gösterdiğinden çeşitli yeni alternatif çözüm usulleri de ortaya çıkabilmektedir. Fakat idare hukukunda genel olarak kabul edilen alternatif çözüm usullerini sıralamak gerekirse şu şekildedir: Dahili inceleme / idari itiraz, uzlaştırma, müzakere, arabuluculuk, ön tarafsız uyuşmazlık değerlendirmesi ve tahkimdir.⁵²

Alternatif uyuşmazlık çözümünün genel olarak birçok faydası bulunmaktadır. Bu çözüm yöntemlerinin idare hukukunda da kullanılması ile birlikte idare hukukuna özgü faydaları da ortaya çıkacaktır. Bu doğrultuda idare hukukunda alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinin faydalarını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.⁵³

-Alternatif uyuşmazlık çözüm usulleri ile uyuşmazlıklar hem devlet hem de uyuşmazlığın tarafları yönünden zaman ve maliyet kaybı olmadan ya da asgari kayıpla çözüme kavuşturulur.

-Mahkemelerin iş yükü azalır ve yargı yolu ile çözümlenecek uyuşmazlıklara daha çok zaman ayrılabilir. Bunun sonucu olarak da mahkemeler mevcut davaları iş yükünün azalması nedeniyle daha çabuk çözüme kavuşturabilir.

-Yargı yolu gibi sıkı şekil şartlarına bağlanmadığından alternatif uyuşmazlık çözüm usulleri, yargılamaya göre esnektir ve daha basit bir usulle yürütülür.

-Yargılamada çoğu zaman tek bir taraf kazançlı çıkarken alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinde her durumda olmasa da çoğu zaman her iki tarafın da tatmin olduğu bir çözüme ulaşılır.

-Özellikle kamu görevlileri ile idare arasındaki uyuşmazlıkların alternatif uyuşmazlık çözüm usulleri ile çözümlenmesi huzursuzluğu azaltarak iş verimliliğinin olumsuz etkilenmesini engelleyebilir.

⁵² ÇINARLI, Serkan, “Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Örnekleri ve Ülkemizde Uygulanabilirliği”, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu, Danıştay Yayınları No:111, Ankara, 2021, s.46.

⁵³ ÇINARLI, S., 2021, s.48.

-Uyuşmazlığın giderilmesi dostane bir ortamda gerçekleşir ve idare ile bireyler arasında daha ılımlı bir yaklaşım söz konusu olur.

-İyi idare ilkesine uygun olarak idare ile bireyler arasında ortaya çıkan uyuşmazlığın çözümü için birey yargı yoluna başvurmak zorunda kalmaz.

Alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinin saydıklarımız dışında hem idare hukukunda hem de genel olarak başka faydaları mevcut olabilir. Fakat yukarıda belirttiğimiz faydalar genel olarak öğreti tarafından kabul edilmiş yahut yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Alternatif uyuşmazlık çözüm usulünün faydalarından hareketle ifade edebiliriz ki; alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinin sadece uyuşmazlığın tarafına değil, aynı zamanda devlete ve diğer bireylere de faydası vardır.

Zira alternatif uyuşmazlık çözümü ile devlet, mali yönden tasarruf ederken tarafı olduğu uyuşmazlığı yargı yoluna götüren birey de uyuşmazlığın daha hızlı çözülmesi nedeniyle hem zamandan tasarruf edecek hem de daha az maliyetle istenen sonuca ulaşabilecektir. Keza mahkemelerin de iş yükü azalacaktır.⁵⁴

İdarenin yargısal denetiminde, bir dava türü olarak belirlenmiş olan “iptal davasının koruduğu menfaatin kendisi değil, hukuk nizamı”⁵⁵ olduğu kabul edildiğinden ve bu dava türü ile idari tasarrufun iptal edilmesinde kamu yararı bulunduğundan,⁵⁶ yargısal olmayan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin iptal davasının konusunu oluşturabilecek hukuki işlemler bakımından uygulama alanı bulamayacağı genel olarak kabul görmektedir.

Tümüyle İdare Hukuku’na özgü bir dava tipi⁵⁷ olan iptal davalarının “objektif” niteliği,⁵⁸ bu davanın konusu uyuşmazlıkların alternatif yöntemlerle görülemeyeceğini doğrulamaktadır.

⁵⁴ ÇINARLI, S., 2021, s.49.

⁵⁵ ONAR, Sıddık Sami, “İdare Hukukunun Umumi Esasları” Cilt I-II-III, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966, s. 526-527.

⁵⁶ GÖZÜBÜYÜK Şeref, TAN Turgut, “İdare Hukuku İdari Yargılama Hukuku” Cilt II, Güncelleştirilmiş 2. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, (İdari Yargılama Hukuku), 2006, s. 1210.

⁵⁷ ONAR, S.S., 1966, s. 1770.

İptal davasının objektif niteliği gereği, uyuşmazlığın bir tarafının hukuka aykırılık iddiasında olduğu işlemin denetimi için idari yargıyı harekete geçiren bireyler iken, diğer tarafın idare değil idari işlemler olduğu düşünülmektedir.⁵⁹

Bunun sonucu olarak da birey sadece yargıyı harekete geçirdiğinden yargı mercii ileri sürülen sebeplerle bağlı olmaksızın hukuka uygunluk denetimini yapmakta, her çeşit inceleme ve araştırma yöntemlerini kullanarak re'sen hareket edebilmekte ve bunun yanında taraflar arası bir çekişme söz konusu olmamaktadır.⁶⁰

Bu da iptal davasının konusunun objektif niteliğine işaret etmektedir. Bahsi geçen objektif etki iptal davaları sonucu verilen kararlar bakımından da kendisini göstermektedir. Nitekim, iptal davası sonucu verilen “iptal kararları”, bir genel düzenleyici işleme ilişkin olduğu durumda bu genel düzenleyici işlemin iptali, işlemin kapsamına giren bireylerin tümü bakımından sonuç doğuracaktır. İptal davası sonunda mahkeme tarafından verilen iptal hükmü gereği idare, bu hükme uygun olarak işlem tesis etmek zorunda kalabilir, zira iptal davası sonucu verilen iptal kararı iptal edilen idari tasarrufun yerini almamaktadır.⁶¹

İptal davalarının objektif niteliğinin aksine, tam yargı davalarının, gerek davayı açanların konumu ve başvuru bakımından niteliği, gerekse davanın konusu ve sonuçta verilen hükmün etkisi gereği “sübjektif” uyuşmazlıklara ilişkin olduğu söylenebilir. Bu da, objektif hukuk düzeninin korunması yolu olan iptal davalarından farklı olarak, sübjektif nitelik taşıyan tam yargı davalarından, tazminat talebine ilişkin olanların alternatif yöntemlerle çözülebilmesini mümkün kılacağı görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Alternatif yöntemler “menfaat” odaklı uyuşmazlıkların çözümünde kullanılmakta ve sübjektif hak ihlallerine yönelik, idarenin hukuka uygunluğu denetimi teşkil etmeyen ve idarece deyim yerindeyse,

⁵⁸ AZRAK, Ali Ülkü, “İptal Davalarının Objektif Niteliği Üzerine Düşünceler”, Onar Armağanı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977, s.145-165.

⁵⁹ ONAR, S.S., 1966, s. 1772.

⁶⁰ AZRAK, A.Ü., 1977, s. 147-148.

⁶¹ ARAT, N., 2009, s. 235.

anlaşmaya varılabilecek olan, uyuşmazlıklar da bu kapsamda değerlendirilebileceğinden alternatif yöntemler bu tür uyuşmazlıklar bakımından önerilebilecektir. Sübjektif nitelikte olan ve idarenin bireyler bakımından zarara yol açan tasarruflarının tazminine yönelik uyuşmazlıklar bakımından mümkün olabilecek alternatif yöntemlerin düzenleme konusu yapılmasında ise birtakım hususların özenle yerine getirilmesi gerekmektedir. Tavsiye edeceğimiz hususlar şu şekilde sıralanabilir:⁶²

1- Öncelikle, yargı öncesi uyuşmazlıkların giderilmesi yollarını ayrıntılı bir biçimde ele alan, hangi uyuşmazlıklarda hangi yöntemlerin hangi usullerle kullanılabileceğini ortaya koyan yasal düzenleme yapılmalı,

2- Böyle bir düzenleme çerçevesinde, yukarıda belirtilen sınırlı uyuşmazlık tipleri bakımından idarenin bu yöntemin seçilmesi ve işletilmesi aşamasında temsil edileceği “uzlaşmaya yetkili makam”ın belirlenmesi, bu makama söz konusu uyuşmazlık bakımından “uzlaşma yetkisi”nin verilmesi ve bunun sınırlarının çizilmesine ilişkin sistem ortaya konmalı,

3- Uyuşmazlığın alternatif yöntemle çözüldüğü durumlarda idarenin ödeme yapabilmesi amacıyla (haksızlığı giderebilmek bakımından) ödemeyi yapabileceği şekilde bütçeye ödenek koyulması sağlanmalı ve idarelere alternatif yöntemlerle uyuşmazlığın giderilebilmesi konusunda yapacağı ödeme bakımından üst sınırın da belirlendiği bir sistem kurulmalı,

4- Söz konusu “tazminat talepli” uyuşmazlıkların alternatif yöntemlerle çözülmesini sağlayacak, konunun uzmanı tarafsız üçüncü kişilerden oluşan listeler geliştirilmeli ve bu uyuşmazlıkları çözecek kurulların idareden bağımsız olarak görev yapabilmeleri konusunda kolaylık sağlanmalı,

5- Alternatif yöntemlerin özüne uygun olarak, bu yöntemlerin kullanılmasının yargı denetimini bertaraf etmediği açıkça düzenlenmeli,

⁶² ARAT, N., 2009, s. 236-238.

6- Alternatif uyuşmazlık çözüm yönteminin yargı öncesi “zorunlu” bir yol olarak düzenlenmesi ile işlevsel bir biçimde işlenmesi sağlanmalı,

7- İdari yargılama usulündeki sürelerin medeni yargılama usulündeki sürelerden çok daha kısa olduğu göz önünde bulundurularak, alternatif yöntemlerin önemini yitirmemesini de sağlamak bakımından, bunların yargı öncesi denenerek yargı mercilerinin yükünü azaltmak bakımından dava açma süresinin askıya alınabileceği şeklinde düzenlemeler yapılmalı,

8- Alternatif yöntemler ile uyuşmazlığın giderildiği durumlarda üzerinde uzlaşılan tazminat miktarının belirlendiği “belge” nin hukuksal niteliği bakımından icra edilebilir nitelikte (ilamlı icra hükmünde) olmasını sağlayacak düzenleme yapılmalıdır.⁶³

İdari yargıda hangi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin daha uygun olacağı sorusu bakımından da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 2001 (9) sayılı Tavsiye Kararı’nda geçen, “yargısal olan/olmayan”, “yargı öncesi aşama/yargı süreci aşaması”, ”kurumsal/ad hoc”, “zorunlu/ihtiyari” gibi tavsiyeleri ile en uygun alternatif çözüm yönteminin belirlenebileceği kabul edilmektedir.⁶⁴

Özetleyecek olursak, öğretilerde; idarenin hukuk sınırları içinde kalmasını sağlamaya yönelik, objektif nitelikli uyuşmazlıkları çözen ve bu sebeple de objektif nitelik arz eden iptal davalarının konusunun,⁶⁵ alternatif yöntemlerle çözüme elverişli olmayacağı kabul edilmektedir.

Ancak, idari işlemlerin uygulanmasından doğan zararlara karşı ve idari eylemlerden doğan zararlara karşı tam yargı davası açılmasına ilişkin uyuşmazlıklar bakımından, bunlar sadece ihlal edilen hakkın tazmini taleplerini içerdiklerinden, alternatif yöntemlerin uygulama alanı bulabileceği görüşü ağırlık kazanmaktadır.⁶⁶

İdare Hukuku Alanına Yönelik Önerdiğimiz Alternatif Çözüm Yöntemlerinin Birincisi;

⁶³ ARAT, N., 2009, s. 236-238.

⁶⁴ ARAT, N., 2021, s.24.

⁶⁵ ONAR, S.S., 1966, s.1772.

⁶⁶ ARAT, N., 2009, s.238.

A- ARABULUCULUK YÖNTEMİ

Arbuluculuk, mahkemenin veya tahkimin yargılama yapan, tarafların rolünü ve etkinliğini azaltan ve uyuşmazlık çözümünde söz hakkını yargılama makamına veren yapısı yerine, kontrolün taraflarda olduğu, söz hakkının taraflarda bittiği, yargılama yapılmadan uyuşmazlıkların çözümünü hedefleyen bir süreçtir.⁶⁷

Diğer bir tanımla arbuluculuk, ortaya çıkan bir uyuşmazlık karşısında, tarafların mahkeme yargısına başvurmak yerine, tarafsız bir üçüncü kişi veya kişilerin yardımı ile bu uyuşmazlığı çözme konusunda anlaşmaları ile ortaya çıkan yöntemdir verilen addır.⁶⁸

1- Arbuluculuğun Temel İlkeleri

a- Devlet Yargısına Alternatif Olması İlkesi

Arbulucu, mahkemenin veya tahkimin yargılama yapan, tarafların rolünü ve etkinliğini azaltan ve uyuşmazlığın çözümünde söz hakkını yargılama makamına veren yapısı yerine, kontrolün ve inisiyatifin taraflarda olduğu, yargılama yapılmadan uyuşmazlıkların daha kısa sürede çözümünü hedefleyen bir yöntemdir. Yargılama yapan uyuşmazlık çözüm yöntemlerini dışlamaması, onların yanında uyuşmazlık çözümüne yardımcı olması nedeniyle, alternatif niteliklidir.⁶⁹

b- Tarafsız Bir Üçüncü Kişinin Mevcudiyeti İlkesi

Arbuluculukta, uyuşmazlığın çözüm sürecinde bağımsız bir veya birden fazla üçüncü kişi taraflara yardımcı olmaktadır. Arbulucu olmadan tarafların yapacağı görüşmeler, diğer bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu olan müzakere olacaktır. Arbulucu, arbuluculuktan söz

⁶⁷ ASİLTÜRK, Murat, “Arbuluculuk Müessesesinin İdari Yargılama Hukuku Uyuşmazlıklarının Çözümlemesinde Uygulanabilirliği”, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt 9, Sayı 95, 2014, s. 35.

⁶⁸ ILDIR, G., 2003, s.88.

⁶⁹ ÖZEKES, Muhammet, “Uyuşmazlık Çözüm Yolları İçinde Arbuluculuk ve Bir Düzenleme Önerisi” Hukukî Perspektifler Dergisi, Sayı 7, 2006, s.42.

edebilmenin olmazsa olmaz koşuludur. Bu üçüncü kişinin uyuşmazlıkla bir ilişkisi bulunmamalı, taraflardan bağımsız özellik taşımalıdır.⁷⁰

c- Arabulucunun Bağlayıcı Karar Verememesi İlkesi

Arabulucunun, uyuşmazlığın çözümü noktasında nihai kararı verme gibi bir özelliği mevcut olmayıp, yargısal yollara başvurulmasına gerek kalmadan, taraflara yardımcı olma fonksiyonu bulunmaktadır.⁷¹

Arabulucunun kurallar koyabileceği, müzakerelerle ilgili hangi konuların hangi sıra ile tartışılacağı, gibi müzakerenin sürecini yöneten bir konumda olduğu söylenebilir.⁷²

d- Gönüllülük İlkesi

Gönüllülüğün iki anlamı vardır. Bunlardan birisi arabuluculuğa katılma konusunda gönüllü olunması, diğeri ise anlaşmanın yapılması konusunda gönüllü olunmasıdır. Genel kural gönüllülük esasının olunmasıyla beraber, bazı durumlarda yapılan düzenlemelerle bazı uyuşmazlık konularının mahkemede incelenebilmesi için, yargılama öncesinde veya sırasında arabuluculuğun denemesi ön koşul olarak kabul edilmektedir.

e- Arabuluculuğun Yetkisini Taraflardan Alması İlkesi

Arabuluculuğun faaliyette bulunabilmesi, kural olarak uyuşmazlığın taraflarının kendisine tanımış olduğu yetkiye bağlıdır. Her iki taraf da arabulucuya bu yetkiyi tanımamışsa veya taraflardan biri önceden vermiş olduğu yetkiyi herhangi bir sebeple geri almışsa, arabuluculuk faaliyetinin sona ereceği söylenebilir.⁷³

f- Gizlilik İlkesi

Arabuluculukta, yargılamanın aksine, gizlilik ilkesi geçerlidir. Bunun nedeni, ihtiyari olarak işleyen bir mekanizma olan arabuluculuk yoluyla sır niteliğindeki bazı bilgilerin kamuoyuyla paylaşılması sonucunda kişilerin haklarının, itibarının zedelenmesi ihtimalinin önüne

⁷⁰ KEKEÇ, Elif Kısmet, “Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, s. 59.

⁷¹ ÖZBEK, M., Arabuluculuk, 2001, s.123.

⁷² ASİLTÜRK, M., 2014, s.36.

⁷³ KEKEÇ, E.K., 2011, s.74.

geçilmesi sağlanmıştır. Bu ilkenin sonucu olarak taraflar arabuluculuk görüşmelerinde öğrendikleri bilgileri diğer kişilerle paylaşmama yükümlülüğü altında oldukları gibi, arabulucu, özel görüşmelerde elde ettikleri malumatları kişinin rızası olmadan diğer tarafa aktaramaz.⁷⁴

Yargı dışı çözüm yöntemlerinden olan arabuluculuk yönteminin hukuki uyuşmazlıkların çözümünde öneminin artması ile idarenin taraf olduğu bazı hukuki uyuşmazlıklar bakımından da kullanılabilmesinin gündeme geldiği konusu yukarıda açıklanmıştır.

Bu yönde 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nda düzenlemenin yapılması ile arabuluculuk kurumu idarenin taraf olduğu birtakım uyuşmazlıklar bakımından da fiiliyata geçirilebilir hale gelmiş ve idarenin taraf olduğu uyuşmazlıklar konusunda nispeten sınırlı bir alanda uygulama alanı açılmıştır.

Bu gelişmeyle, İdarenin özel hukuk alanında yapmış olduğu iş ve işlemlerden kaynaklanan hukuki uyuşmazlıklarda, arabuluculuk yönteminin uygulanabilir hale gelmiş olmasına rağmen, İdarenin kamu hukuku alanında tesis etmiş olduğu işlem ve eylemlerden ortaya çıkan hukuki uyuşmazlıklarda ise arabuluculuk usulünün kullanılmasına sınırlı izin verildiği görülmektedir.

İdarenin kamu hukuku alanından kaynaklanan uyuşmazlıklardan olan, idari işlemlerin uygulanmasından doğan zararlara ve idari eylemlerden doğan zararlara karşı, tam yargı davası açılmasına ilişkin uyuşmazlıklarda, arabuluculuk kurumunun uygulama alanının açılması önerilmektedir

Arabuluculuk kurumunun devreye girmesi ile idari yargı organlarının iş yükünün azalacağı, kişi ile idare arasında ortaya çıkan, kimi hukuki uyuşmazlıkların kısa yoldan, daha az masrafla ve daha az külfetle çözüme kavuşturulabileceği düşünülmektedir.⁷⁵

⁷⁴ ASİLTÜRK, M., 2014, s.36.

⁷⁵ ÇAPAR, Asuman, "İdarenin Taraf Olduğu Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk Yöntemi" Journal of Social and Humanities Sciences Research Dergisi, Cilt 7, Sayı 59, 2020, s.2526.

İkinci çözüm önerimiz ise;

B- KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

Vatandaşların idare ile yaşadığı sorunların yargı organlarına taşımadan etkili ve hızlı bir şekilde çözülmesi, iyi yönetim ilkelerine uygun bir şekilde daha şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı bir idari anlayışın yaygınlaşması amacıyla ombudsman mekanizması dünya genelinde yaygın bir şekilde kullanıldığı gibi ülkemizde de kullanılmaktadır.⁷⁶

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun kamusal alanda ve idareler nezdinde tanınırlığı her geçen gün artmasına ve Kurumca verilen tavsiye kararlarına, ilgili idarelerce uyulmasının da artarak devam etmesine rağmen, henüz beklenen düzeye ulaşmadığı da yadsınamaz bir gerçektir.

Bu doğrultuda Kurum, ilgili idarelerin karara uymasını artırmak için alternatif mekanizmalar geliştirmiştir. Bunlardan bazılarına değinecek olursak, Kurum tarafından yıllık raporlar hazırlanarak, vermiş oldukları tavsiye kararlarına uyan ve uymayan idareler ve gerekçeleri ayrıntılı olarak açıklanmakta ve bu yöntemle ilgili idarelerin tavsiye kararlarına uyma konusunda duyarlılığını artırmayı hedeflemektedir.

Yine Türkiye Büyük Millet Meclisinde düzenlenen yıllık toplantılara ilgili idareler de davet edilerek, kararlara uymayan idarelerin, uymama gerekçeleri sözlü olarak da dinlenmektedir. Bahsi geçen yöntemlerin devreye sokulmasıyla, Kamu denetçiliği Kurumunun vermiş olduğu tavsiye kararlarına idarelerce uyulması oranının artması amaçlanmaktadır.

Ombudsmanlık sisteminin uygulandığı pek çok ülkede ombudsman, herhangi bir başvuruya gerek kalmadan, hukuk ve hakkaniyet açısından bir ihlal tespit ettiği durumlarda, araştırma süreçlerini başlatabilmekte ve ilgili idareye ihlalin düzeltilmesini tavsiye edebilmektedir.

⁷⁶ DURAN, Hazal, “ Türkiye’de İdari Denetim ve Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)” SETA/Analiz, Mart, Sayı 344, 2021, s.7.

Ülkemizde de ombudsmana gerek gördüğü durumlarda kendiliğinden inceleme sürecini başlatabilmesi için yetki verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Zira Türkiye’de ombudsmanın, henüz re’sen inceleme yetkisinin bulunmaması sebebiyle, yalnızca başvuru gerçekleştiği takdirde araştırmayı yürütebilmektedir. Bu yetkinin tanınması, hem kurumun etkinliğinin artmasını sağlayacağı hem de kamuoyunu ilgilendiren sorunların yargı süreçlerine kıyasla ombudsmanlık tarafından daha kısa sürede çözüme kavuşturulacağı düşünülmektedir.⁷⁷

VI- KARŞILAŞTIRMALI İDARE HUKUKUNDA ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM USULLERİ

A- ALMAN HUKUKUNDA

2012 yılında Arabuluculuğun Teşviki ve Uyuşmazlıkların Alternatif Yollarla Çözümüne İlişkin Diğer Usuller Hakkında Kanun⁷⁸ kabul edilmiş ve Alman Medeni Usul Kanununda değişiklik yapılarak mahkeme içi arabuluculuk kabul edilmiştir. Böylece mahkeme içi arabuluculuk usulü yasal bir dayanağa sahip olmuştur.⁷⁹

Bir uyuşmazlığın arabuluculuğa uygun olup olmadığına karar verecek olan uyuşmazlığın esasını çözecek hakimdir. Fakat hakim bu kararı verirken arabulucu hakimden yardım alabilecektir.⁸⁰ Uyuşmazlığın arabuluculuğa götürülmesi konusunda taraflar anlaşırsa mahkeme, uyuşmazlığı arabuluculuk hakimine havale edecektir. Hakim de tarafları uzlaşmaya teşvik edecektir.⁸¹

Arabulucu hakim, uyuşmazlığın çözümü için arabuluculuk dahil bütün alternatif uyuşmazlık çözüm usullerini kullanabilecektir.

⁷⁷ DURAN, H., 2021, s.14-15.

⁷⁸ Federal Law Gazette I, p.1577.

⁷⁹ ÇINARLI, S., 2021, s.57-58.

⁸⁰ SEIBERT, Max-Jürgen ve KELLE, Matthias, “A Glance at Mediation in German Administrative Courts”, *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement*, Cilt 23, Sayı 4, 2019, s. 49-50 akt. ÇINARLI, Serkan, “Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Örnekleri ve Ülkemizde Uygulanabilirliği”, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No:111, Ankara, 2021, s.58.

⁸¹ ÇINARLI, S., 2021, s.58.

Arabuluculuk sürecinde taraflar anlaşırsa uyuşmazlık çözüme kavuşturulduğundan süreç sona erecektir. Fakat taraflar anlaşamaz ise uyuşmazlığın çözümü için dosya tekrar yetkili mahkemeye gelecek ve yargılama devam edecektir.⁸²

Almanya’da ombudsmanlık bulunmakla birlikte çok işler değildir. Kurumlar bünyesinde bulunan ombudsmana başvuru yapılabilmektedir. Ancak öğretilerde ombudsmanlar, bireylere yardımcı olsa ve işlerini ciddiye alsalar da ombudsmanların bağımsız olmadığı ve buldukları idarede iyi idareyi sağlamaya yönelik yetkilerinin sınırlı olduğu ifade edilmektedir.⁸³

B- FRANSIZ HUKUKUNDA

Fransız İdare Hukuku'nda üç farklı alternatif uyuşmazlık çözüm usulü öngörülmüştür. Bunlardan birincisi işlem olarak adlandırılan usuldür. Bu usule göre birey ile idare uzlaşarak dava açılmaması veya açılmış davayı sona erdirme yönünde anlaşmaktadır. Bu usule başvurulması için uzlaşma neticesinde yapılacak işlemin yasa dışı olmaması, tarafların her ikisinin de bazı tavizler vermesi ve bu tavizlerin dengeli olması gerekmektedir. Birey ile idare arasında tesis edilecek protokol kamu düzenine uygun olmalıdır. Fransız Danıştay'ı da protokol ile devam eden bir uyuşmazlığa son verilebileceğini veya doğması muhtemel bir uyuşmazlığın önlenilebileceğini kabul etmektedir.⁸⁴

Bir diğeri ise zorunlu ön idari itiraz (RAPO) 'dur. Buna göre idare mahkemesinde dava açılmadan önce idareye zorunlu ön itirazda bulunulması gerekmektedir. Zorunlu ön idari itirazın öngörüldüğü birçok durum vardır. Özellikle 2011 yılında zorunlu ön idari itirazın kapsamı

⁸² SEIBERT ve KELLE, 2019, s.51, akt. ÇINARLI, 2021, s.58.

⁸³ STELKENS, Ulrich, “Administrative Appeals in Germany”, in Alternative Dispute Resolution in European Administrative Law, Dacian C. Dragons ve Bogdana Neatumu (Edts.), Springer, 2014, s. 34-35., akt. ÇINARLI, Serkan, “Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Örnekleri ve Ülkemizde Uygulanabilirliği”, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu, Danıştay Yayınları No:111, Ankara, 2021, s.58.

⁸⁴ GILBERG, Karine, Fransız İdari Yargı Sisteminde Reformlar ve Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri, Ankara 2020, s.23-24.

devlet memurlarına ilişkin davaları kapsayacak şekilde genişletilmiş ise de bu reform bekleneni verememiştir.⁸⁵

Bir diğer alternatif uyuşmazlık çözüm usulü ise arabuluculuktur. Arabuluculuk usulü Fransız İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun L213-1 ile L213-10 maddeleri arasında düzenlenmiştir.⁸⁶

Arabuluculuk usulünde taraflar arasında uyuşmazlık, taraflarca seçilen veya tarafların onayı alınarak belirlenen arabulucunun yardımı ile çözüme kavuşturulmaktadır (L213-1). Varılacak anlaşma tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunamayacağı hakları ihlal etmemelidir (L213-3). Ayrıca taraflar varılan anlaşmanın yasal olarak bağlayıcı hale gelmesi için, bir başka ifade ile ilam niteliğinde olması için hakimin onayına sunabilir (L213-4). Aksi durumda varılan anlaşma hukuki yönden bir sözleşme ile aynı etkiyi doğuracaktır.⁸⁷

Uyuşmazlığın tarafları yargısal süreçler dışında kendileri de arabulucu belirleyerek süreci başlatabilir ya da mahkeme başkanından arabulucu seçmesini talep edebilirler (L213-5). Tarafların arabulucuya başvurma konusunda karar almaları ile birlikte dava açma süresi duracaktır. Anlaşmazlık durumunda süre yeniden işlemeye başlar (L213-6).

Uyuşmazlık mahkeme önünde iken de taraflar arabuluculuğa başvurabilir. Tarafların başvurusu üzerine veya hakimin teşvik etmesi üzerine tarafların da onayı alındıktan sonra arabuluculuk süreci başlatılabilir. Seçilen arabulucu, süreç sonunda anlaşma olup olmadığını mahkemeye bildirir. (L213-8)

Arabuluculuğa başvurulabilecek konular belirli konularla sınırlı değildir. Prensip olarak herhangi bir idari uyuşmazlıkta taraflar arabuluculuğa başvurabilirler. Ancak bazı konulara ilişkin ayrıntılı düzenlemeler mevcuttur ve bazı istisnalar öngörülmüştür.⁸⁸

⁸⁵ GILBERG, K., 2020, s.24.

⁸⁶ SANCAKDAR, Oğuz (Edt.), Fransız, Türk, Federal Alman İdari Yargılama Usulü Kanunu, Seçkin Yayınları, Ankara 2020, s.68-71.

⁸⁷ ÇINARLI, S., 2021, s.59.

⁸⁸ GILBERG, K., 2020, s. 26-27.

C- TÜRK HUKUKUNDA

1) İdari Başvuru

İdari başvuru bilindiği üzere, Türk Hukukunda, Genel İdari Usul Kanunu mevcut olmadığı gibi idari başvuruların esaslarını belirleyen özel bir kanun da mevcut değildir. Bununla birlikte, Anayasa'ya göre vatandaşların her zaman için idareye başvuru hakkı vardır. (md. 74/1).⁸⁹

İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun üst makamlara başvuru başlıklı 11. maddesi gereğince; ilgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan idari dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvuru, işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur. İdare tarafından otuz gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. İsteğin reddedilmesi veya reddedilmiş sayılması halinde dava açma süresi yeniden işlemeye başlar ve başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır." ⁹⁰

Zorunlu idari başvuru ise özel kanunlarında düzenlenmektedir. Mesela İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 13. maddesine göre, idari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve herhalde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında otuz gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren dava süresi içinde dava açılabilir.⁹¹

2) Sulh (Mutabakat) Anlaşması

Bilindiği üzere, 659 sayılı "Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine

⁸⁹ SEZGİNER, Murat, "İdare Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin Uygulanabilirliği ve Uygulanan Yöntemlerin İşlevselliğine İlişkin Genel Değerlendirme", Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu, Danıştay Yayınları No:111, Ankara, 2021, s.112.

⁹⁰ SEZGİNER, M., 2021, s.112.

⁹¹ SEZGİNER, M., 2021, s.112.

İlişkin Kanun Hükmünde Kararname" ile sulh mekanizması kurulmuştur. KHK'nın ilkeler başlıklı 3/a maddesinde; idarelerin taraf oldukları uyuşmazlıkların, tarafların hak ve menfaatlerinin dengeli olarak değerlendirilerek, adil ve hakkaniyete uygun çözümler geliştirilmesi hedeflenmiştir.

659 sayılı KHK, idarelerin adli ve idari uyuşmazlıklarında sulh müessesesini düzenlemiştir. Buna göre; idari işlemler dolayısıyla haklarının ihlal edildiğini iddia edenler idareye başvurarak, uğramış oldukları zararın sulh yoluyla giderilmesini dava açma süresi içinde isteyebilirler. İdari eylemler nedeniyle hakları ihlal edilenlerce, idari dava açmadan önce yapılan başvurular da sulh başvurusu olarak kabul edilir. Bu maddede yer alan hükümler çerçevesinde incelenir.

3) Kamu Denetçisine Başvuru

2010 Anayasa değişikliği ile TBMM Başkanlığına bağlı olarak Kamu Denetçiliği Kurumu kurulması öngörülmüştür.

KDK'ye başvurmanın ön şartı, varsa zorunlu, yoksa ihtiyari idari başvuru yollarının tüketilmesidir. Ancak telafisi güç veya imkansız zararların doğması ihtimali bulunan hallerde idari başvuru yolları tüketilmese dahi Kurum şikayet başvurularını kabul edebilir.

İnceleme ve araştırma sonucunda Kurum tarafından şikayet başvurusuna ilişkin olarak;

1- İnceleme ve araştırma sonucunda şikayetin yerinde olduğu kanaatine varılırsa "tavsiye kararı" verilir. Tavsiye kararında (bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla) idare hakkında şu tavsiyelerden bir veya birkaçına yer verilir: 1) Hatalı davranıldığının kabulü. 2) Zararın tazmini. 3) İşlem yapılması veya eylemde bulunulması. 4) Mevzuat değişikliğinin yapılması. 5) İşlemin geri alınması, kaldırılması, değiştirilmesi veya düzeltilmesi. 6) Uygulamanın düzeltilmesi. 7) Uzlaşmaya gidilmesi. 8) Tedbir alınması.

2- İnceleme ve araştırma sonucunda şikayetin yerinde olmadığı kanaatine varılması halinde "ret kararı" verilir.

3- İnceleme ve araştırma devam ederken Kurum, tarafları dostane çözüme davet edebilir.

4- Şikayetçinin, dostane çözüm dışında, başvurusundan vazgeçmesi, şikayetçi gerçek kişinin ölümü veya tüzel kişiliğinin sona ermesi, ya da inceleme ve araştırma devam ederken şikayet konusu hakkında dava açılması üzerine Kurum tarafından inceleme ve araştırmasını sonlandırması halinde karar verilmesine yer olmadığına karar verilir.⁹²

4) Özel Bir Arabuluculuk Örneği: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna Başvuru⁹³

TİHEK, İnsan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin re'sen ya da başvuru üzerine inceleme yapmak yetkisini haizdir. İnceleme süreci öncelikle “uzlaşma” ile sonuçlandırılmaya çalışılır. Bu çerçevede incelemenin özelliğine göre, TİHEK tarafından taraflar, re'sen veya talep üzerine uzlaşmaya davet edilir. Uzlaşma iki şekilde gerçekleşir: 1) İnsan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlali olduğu iddia olunan uygulamaya son verilir veya mağdur açısından bu sonucu sağlayacak bir çözümde anlaşılır. 2) Mağdura belli bir tazminatın ödenmesi hususunda anlaşılır.⁹⁴

5) Düzenleyici Denetleyici Kurumlara Yapılan Başvuru⁹⁵

Düzenleyici Denetleyici Kurumlar, öncelikle ilgili buldukları kamu hizmeti alanını düzenlemek (regülasyon) ve denetlemek ile görevlidir.

Düzenleyici ve denetleyici kurumların ortak özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Kendine özgü (sui generis) idareler olarak nitelendirebileceğimiz düzenleyici ve denetleyici kurumlar, Devlet teşkilatına dahil olmakla birlikte merkezden yönetim içinde yer almazlar.

2- Organik bakımdan bağımsız kurumlardır.

⁹² SEZGİNER, M., 2021, s.116-120.

⁹³ AKYILMAZ, Bahtiyar / SEZGİNER, Murat / KAYA, Cemil, Türk İdari Yargılama Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2021, s.11-12.

⁹⁴ SEZGİNER, M., 2021, s.121-122.

⁹⁵ AKYILMAZ /SEZGİNER/KAYA, s.318-324.

3- Fonksiyonel bakımdan da bağımsız kurumlardır.

4- İdari ve mali bakımdan “özerk” / “bağımsız” kurumlardır.

5- Doğrudan bir kamu hizmeti ifa etmeyen bu kurumların görevi, ilgili oldukları kamu hizmeti bakımından düzenleme ve denetleme fonksiyonunu yerine getirmektir.⁹⁶

6) Tahkim

Türk Hukukunda da kural olarak, idari uyuşmazlıklarda tahkime başvurulamaz. Bununla birlikte, Anayasada 1999 yılında yapılan değişiklik ile imtiyaz sözleşmeleri bakımından tahkim yolu açılmıştır. Anayasanın 125/1. maddesine göre, "Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılik unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir."

Bu düzenleme ile birlikte, Türk Hukukunda, imtiyaz sözleşmeleri ile sınırlı olarak, tahkim kabul edilmiştir.⁹⁷

VII- ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURULARIN AZALTILMASI VE YÜKSEK MAHKEMENİN İŞ YÜKÜNÜN HAFİFLETİLMESİ İÇİN ÖNERİLER

Bireysel başvuru, temel hak ve hürriyetlerin ihlal edildiği iddiasıyla mağduriyete uğradığını düşünen şahıslara, bu ihlallerin neticelerini ortadan kaldırma olanağı sağlayan etkili bir hukuk yolu olarak yasal düzenlemeye konu olmuştur.

A- HALİHAZIRDA MEVCUT OLAN ÇÖZÜM YOLLARI

Bu çözüm yollarının birincisi;

1- 6384 Sayılı Kanun ile Kurulmuş İnsan Hakları Tazminat Komisyonudur;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının bir sonucu olarak sürdürülen çalışmalar kapsamında, 6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Olan Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek

⁹⁶ SEZGİNER, M., 2021, s.123-124.

⁹⁷ SEZGİNER, M., 2021, s.127.

Suretiyle Çözümüne Dair Kanun 19 Ocak 2013 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu kanun ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkânından yararlanamayacak olan, yargılamalarının makul sürede sonuçlandırılmadığı veya mahkeme kararlarının geç ya da eksik icra edildiği veya hiç icra edilmediği iddiasıyla geçmişte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuran vatandaşların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından bir karar verilmesine gerek kalmadan varsa, mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik etkin bir sistem getirilmesi amaçlanmıştır. Müdür Turgut ve Diğerleri/Türkiye kararında AİHM tarafından kurulan yeni Komisyon’un tüketilmesi gerekli bir iç hukuk yolu olduğu kabul edilmiştir⁹⁸.

İkinci çözüm yolu;

2- 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun ile Kurulan Zarar Tespit Komisyonlarıdır;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde artan başvurulardan sonra, özellikle köy boşaltmalar nedeniyle mülkiyet hakkı ihlali iddialarının etkili olarak ileri sürülebileceği bir iç hukuk yolu kurulmuştur. 17 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun ile idarenin terörle mücadele kapsamında yürüttüğü faaliyetler nedeniyle, maddi zarara uğrayan kişilerin zararlarının, devletin bir kusuru olmasa dahi, devlet tarafından sulhname ile karşılanması konusunda özel bir düzenleme getirilmiştir.

Kanun’un gerekçesinde; terör örgütlerinin, kişilere kişisel husumet sebebi ile değil devletin anayasal düzenini yıkmak maksadı ile zarar verdikleri, dolayısıyla kişilerin kendi kusurları sebebi ile değil, toplumun bir ferdi oldukları için zarar gördükleri belirtilmiştir. Yine gerekçede, toplumun tamamını hedef alan bir eylemden doğan zararın mağdur birey

⁹⁸ KARAARSLAN, Abdülkadir, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirliğe Dair Usul Sorunu Olarak Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı ve Kanunla Kurulan Tazminat Komisyonları” Ankara: TBB Dergisi, 2017, s. 31 vd., AİHM Kararı, Müdür Turgut ve Diğerleri/Türkiye, 6 Mart 2013.

üzerinde bırakılmasının hakkaniyet ve nesafet ilkelerine aykırı düşeceği de belirtilmiştir.⁹⁹

Üçüncü çözüm yolu ise;

3- 685 sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi ile Kurulan Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonudur;

685 sayılı OHAL KHK'sının 2. maddesi uyarınca Komisyon, olağanüstü hâl kapsamında doğrudan kanun hükmünde kararnameler ile tesis edilen işlemler hakkındaki başvuruları değerlendirip karar verecektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu yöndeki içtihadını aynen uygulayan Anayasa Mahkemesi'de bu Komisyonların ihlal iddialarını gidermeye elverişli ve makul başarı şansı bulunan, dolayısıyla tüketilmesi gerekli başvuru yolları olduğunu kabul etmiştir.

Yukarıda zikrettiğimiz mevcut komisyon uygulamalarının kendi uygulama alanlarında bireysel başvuru yükünü azalttığı söylenebilir.¹⁰⁰

B- DİĞER BİREYSEL BAŞVURULAR İÇİN ALTERNATİF ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Anayasa Mahkemesine giderek artan bireysel başvurular neticesinde, Yüksek Mahkemenin yoğun iş yükü ile karşı karşıya kalması sonucu, bireysel başvuru kurumunun işleyişiyle ilgili olarak, başvuruların makul sürede sonuçlandırılmaması ihtimali gündeme gelmektedir. Benzer nitelikteki sorunlar, kurumun iyi uygulama örnekleri arasında gösterilen bazı Avrupa ülkeleri Anayasa Mahkemelerinde de yaşanmaktadır. Örnek verecek olursak, İspanya Anayasa Mahkemesinde Amparo Başvuruları, Mahkemenin iş yükünün büyük bir bölümünü oluşturmakta olup, bir başvurunun sonuçlandırılması 3 ila 5 yıl sürmektedir. İşin Mahkemenin Genel

⁹⁹ KARAARSLAN, A., 2017, s.36 vd.

¹⁰⁰ KARAARSLAN, A., 2017, s.42 vd.

Kuruluna sevk edilmesi durumunda ise bu sürelerin 5,5 ila 9 yıla uzayabildiği gözlemlenmektedir.¹⁰¹

Başvuruların makul sürede sonuçlandırılmaması durumu, bireysel başvuru kurumunun, hem ülkemizdeki temel hak ihlallerinin önlenmesi, hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önündeki dava ve ihlal sayılarının azaltılması amaçlarının gerçekleştirilememesi sonucunu doğuracaktır.¹⁰²

Sunacağımız çözüm önerilerinden birincisine değinecek olursak;

1- Adalet Bakanlığında Kurulacak Uzlaşma Komisyonu;

6216 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 49. maddesinde; Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermesi durumunda, başvurunun bir örneğinin Adalet Bakanlığına gönderilmesi düzenlenmiştir.

Özellikle Mahkemenin içtihadında temel ölçütlerin belirgin ve yerleşik hâle geldiği uzun yargılama, uzun tutukluluk, kamulaştırma, yargı kararlarının icra edilmemesi, vergi mevzuatından kaynaklanan sorunlar, mahkeme harçları, köy boşaltma davaları, vb. alanlarda kabul edilebilirlik kararı verildikten sonra Adalet Bakanlığına görüş için gönderilen dosyalar bakımından, Adalet Bakanlığına uzlaşma ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki gibi dostane çözüme benzer bir süreç başlatabilme imkânının getirilmesi düşünülebilir.¹⁰³

Bakanlık tarafından Uzlaşma Komisyonuna iletilen başvurularda Komisyon, gerekli görmesi hâlinde başvuruya ilgili kurum ve kuruluşların da görüşlerini aldıktan sonra, Mahkemenin emsal kararlarını gözeterek, tazminat da dâhil olmak üzere ihlalin ve sonuçlarının ortadan

¹⁰¹ ESEN, Selin, “Türkiye’de Anayasa Şikayeti”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti /Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2011, s.52.

¹⁰² ŞAHBAZ, İbrahim, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti /Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)” Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2011, s.126.

¹⁰³ Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemini Destekleme Projesi İhtiyaç Analizi Raporu, (Raportör: Luca Perilli), Avrupa Konseyi, Ankara, 2014, s.33.

kaldırılmasına yönelik önlemleri içeren bir teklif hazırlar ve başvurucuya iletir.

Bu öneri, başvurucu tarafından kabul edilirse, Komisyon ile başvurucu arasında, bireysel başvuruya konu uyuşmazlığın, uzlaşma yoluyla çözüldüğüne ve bu konudaki bireysel başvuru hakkından vazgeçildiğine ilişkin bir uzlaşma ve davadan feragat tutanağı düzenlenir. Bu tutanak, Bakanlık tarafından Yüksek Mahkemeye gönderilir.

Uzlaşma Komisyonunun yapısına gelince, Adalet Bakanının görevlendireceği üst derece yetkili başkanlığında, ilgili Yüksek Yargı başkanlarının görevlendireceği, Anayasa Mahkemesi raportörleri, Yargıtay tetkik hâkimleri veya Yargıtay savcıları, Danıştay tetkik hâkimleri veya Danıştay savcıları, Maliye ve Hazine Bakanlığı temsilcisi, Kamu Denetçisi, şayet gerek görülürse konuyla ilgili diğer Bakanlık temsilcilerinin de katılabileceği bir komisyon önerilebilmektedir.

İkinci çözüm önerisi ise;

2- Tekrar Eden Klon Davalarda Dostane Çözüm Yolu için Komisyon Kurulması;

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurularla ilgili artan iş yüküne çözüm olarak sunacağımız yöntemlerden bir diğeri de, Yüksek Mahkemece görülen, özellikle tekrar eden / klon davaların çözümüyle ilgili olarak, öncelikle ayrıntılı içtihat oluşturulduktan sonra, dostane çözüm veya arabuluculuk usulünün uygulanmaya konulmasıyla, bu tür davaların çözümünde faydalı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 75. maddesi uyarınca, başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığı ve bu yapısal sorunun yeni başvurulara neden olacağı, davaya bakan ilgili bölümler tarafından tespit edildiğinde, pilot karar usulü başlatılabilir. Pilot karar verildiğinde, benzer sorunlar pilot karara uygun şekilde idare tarafından çözümlenir.

Anayasa Mahkemesinin temel içtihadını oluşturduğu alanlarda, birbirinin benzeri nitelikteki çok sayıda başvurunun, Mahkemeyi aşırı iş yükü altında işleyemez hâle getirme tehlikesi bulunmaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin ilke kararını vermesinin ardından, benzer

nitelikteki başvuruların kurulacak Komisyonlar önünde, Mahkeme tarafından konulan ilkeler doğrultusunda bir çözüme kavuşturulması, diğer hak ihlali iddialarını süresinde ve yeterli düzeyde inceleyebilme imkânını artıracaktır.

Adalet Bakanlığı bünyesinde bir uzlaşma komisyonu kurulması ve bu yapının çalışmasıyla ilgili usul ve esaslara dair kanun değişikliğinin yapılabileceği öneri olarak sunulmaktadır.¹⁰⁴

Klon davalarda, başvuru, Anayasa Mahkemesine başvurmadan, emsal kararları gerekçe göstererek doğrudan Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan Komisyona başvurabilmelidir.

Bu yolda Komisyon, başvuruya ilgili gördüğü kurum ve kuruluşların da görüşlerini aldıktan sonra, Mahkemenin emsal kararlarını gözeterik, tazminat da dâhil olmak üzere ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına yönelik önlemleri içeren bir teklif hazırlar ve başvurucuya iletir. Bu önerinin, başvuru tarafından kabul edilmesi durumunda, Komisyon ile başvuru arasında, bireysel başvuruya konu uyuşmazlığın uzlaşma yoluyla çözüldüğüne ve bu konudaki bireysel başvuru hakkından vazgeçildiğine ilişkin bir uzlaşma zaptı imzalanması öngörülebilir.

SONUÇ

İdarenin eylem veya işlemleri nedeniyle menfaatleri olumsuz olarak etkilenen bireyler, bu durumun giderilmesi için yargı yoluna başvurarak, karşılaştıkları uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasını talep etmektedirler. Yargılama süreçlerinin uzun olmasının yanı sıra, yargılama sonucunda çıkan kararların da tatmin edici olmaması nedeniyle, taraflar alternatif çözüm yöntemlerine başvurma gereği duymaktadırlar.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri yargılama faaliyetlerine kıyasla, taraflar arasındaki uyuşmazlığın daha kısa sürede sonuçlandırılmasına yardımcı olan, daha az masrafla yürütülen, tarafların sürece daha aktif katılımını sağlayan ve tarafların süreç

¹⁰⁴ İhtiyaç Analizi Raporu, 2014, s.33 vd.

sonunda çıkan kararlarla daha fazla tatminini sağlayan başvuru yollarıdır.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin uyuşmazlığın taraflarına sağladığı faydalar yanında, aynı zamanda devlet ve diğer bireylere de faydalar sağladığı kabul edilmektedir. Bu yöntemler kullanıldığında, hem devlet hem de uyuşmazlığın diğer tarafı olan bireyler yargılama faaliyetine göre hem mali yönden hem de zamandan tasarruf edecekleri gibi, mahkemelerin de iş yükü azalacağı için toplumun diğer bireyleri de bu durumdan menfaat sağlayacaklardır.

İdari yargıda hangi çeşit uyuşmazlıkların çözümünde hangi alternatif yollara başvurulacağı konusunda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve farklı uyuşmazlıklarda hangi çözüm yöntemlerinin uygulanacağı kararlaştırılmalıdır. Bu konuda yetkili ve görevli merciler belirlenerek, yetki ve görevlerinin sınırları kanunla belirtilmelidir. Bunlara ek olarak sürecin sağlıklı işlemesi için gerekli mali kaynaklar sağlanmalı, uyuşmazlıkları çözmekle görevli ve yetkili birimlere tarafsız ve adil kararlar verilebilmesi için gerekli ortamlar oluşturulmalıdır. Bu yöntemlere başvuruların ise, yargılama öncesi zorunlu başvuru yolu olarak kabul edilmesi önerilmektedir.

Ayrıca taraflar, alternatif çözüm yöntemlerine başvurmaları halinde kendilerini tatmin eden sonuca ulaşamadıkları takdirde yargı yoluna başvurabilecekleri seçeneği sunulmalıdır.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biri olan arabuluculuk yöntemi, kişiler ile idare arasındaki uyuşmazlıkları daha kısa sürede daha az masrafla çözüme kavuşturduğundan yargı mercilerinin iş yükü azalmaktadır. Aynı zamanda tarafları memnun edici sonuçlar da ortaya çıktığından, bu yöntemin sadece idarenin özel hukuk alanında yapmış olduğu iş ve işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıklarda değil, aynı zamanda idarenin kamu hukuku alanında yapmış olduğu iş ve işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıklarda da kullanılma imkanının sağlanması gerektiği önerilmektedir.

Bir diğer alternatif uyuşmazlık yöntemi olan Kamu Denetçiliği Kurumunun vermiş olduğu tavsiye kararlarına idarelerin uyması için daha etkili mekanizmalar geliştirilmeli, ombudsmanlara başvuruya gerek kalmadan, herhangi bir ihlal tespiti halinde re'sen harekete geçme yetkisi verilmesi gerektiği bir başka öneri olarak sunulmaktadır.

Diğer taraftan, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurular giderek arttığından Yüksek Mahkeme bu başvuruları makul sürede sonuçlandıramamakta ve artan iş yükü karşısında hak ihlallerini önleme görevini gereği gibi yerine getirememesi riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurularla ilgili, kullanılan mevcut çözüm yöntemlerine ek olarak iki farklı çözüm yöntemi önerilmektedir.

Bu önerilerden birincisi; Anayasa Mahkemesince bireysel başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi durumunda, bireysel başvurunun konusu mahkemenin yerleşik içtihatlarında temel ölçütlerin belirgin ve yerleşik olarak belirtilen başvurulardan olduğu tespit edildiğinde bu başvuru Adalet Bakanlığına gönderilmelidir.

Bakanlık tarafından oluşturulan Uzlaşma Komisyonu tarafından, başvuruya ilgili yetkili kurum ve kuruluşlardan görüş alınıp, Mahkemenin emsal kararları da göz önünde bulundurularak ihlalin sonucunun ortadan kaldırılmasına yönelik teklifler hazırlanıp başvurucuya sunulmalıdır. Başvurucu teklifi kabul ederse uzlaşma tutanağı taraflarca imza altına alınarak uyuşmazlık çözüme kavuşturulmalı, akabinde, başvurucunun bireysel başvuruya konu talebinden vazgeçtiğine dair feragat tutanağı ile uzlaşma tutanağı Bakanlık tarafından Yüksek Mahkemeye gönderilmelidir.

İkinci çözüm önerimiz ise, tekrar eden klon davalarda başvurucu tarafından Anayasa Mahkemesine başvurulmadan, emsal kararlar gerekçe gösterilerek doğrudan Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan komisyona başvurulmasıdır.

Bu başvurularda Komisyon tarafından, ilgili kurum ve kuruluşların da görüşü alındıktan sonra, Mahkemenin emsal kararları da göz önünde bulundurularak tazminat da dahil olmak üzere ihlalin sonuçlarını ortadan kaldıracak nitelikte teklif hazırlanarak başvuruya iletilir. İletilen teklif başvurucu tarafından kabul edilirse, bireysel başvuru hakkından vazgeçildiğine dair hazırlanan tutanak taraflarca imzalanarak başvuru sulh yoluyla sonuçlandırılır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

AKINCI, Ziya, “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”, BATİDER, Cilt XVIII, Sayı 4, Aralık 1996, (Çözüm Yolları), s.93-109.

AKYILMAZ, Bahtiyar / SEZGİNER, Murat /KAYA, Cemil, Türk İdari Yargılama Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2021.

ARAT, Nilay, Türk İdare Hukuku’nda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009.

ARAT, Nilay, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin İdare Hukuku Açısından Genel Olarak Değerlendirilmesi” Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu, Danıştay Yayınları No:111, 2021, s.19-41.

ASİLTÜRK, Murat, ”Arabuluculuk Müessesesinin İdari Yargılama Hukuku Uyuşmazlıklarının Çözülenmesinde Uygulanabilirliği”, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt 9, Sayı 95, 2014, s.29-40.

AZRAK, Ali Ülkü, “İptal Davalarının Objektif Niteliği Üzerine Düşünceler”, Onar Armağanı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977, s.145-165.

BALKAR, Kemal Galip, “İdare ile Halk Arasındaki Münasebetler”, AÜSBFD, Cilt XVIII, Sayı 01, Mart 1963, s.431-434.

BULUR, Alper, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 4, Güz 2007, s.30-46.

CAN, Emre, “Karşılaştırmalı ve Türk Hukukunda Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yöntemleri”, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, 2009.

CİDECİGİLLER, Aynur, İdarenin Taraf Olduğu Uyuşmazlıkların Sulh Yolu İle Giderilmesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

ÇAPAR, Asuman, “İdarenin Taraf Olduğu Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk Yöntemi”, Journal of Social and Humanities Sciences Research Dergisi, Cilt 7, Sayı 59, 2020, s.2526-2535.

ÇINARLI, Serkan, “Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Örnekleri ve Ülkemizde Uygulanabilirliği”, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu, Danıştay Yayınları No:111, Ankara, 2021, s.43-65.

DURAN, Hazal, “Türkiye’de İdari Denetim ve Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)”, SETA/Analiz, Mart, Sayı 344, 2021, s.7-18.

ESEN, Selin, “Türkiye’de Anayasa Şikayeti”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti /Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)”, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2011, s.52.

GILBERG, Karine, Fransız İdari Yargı Sisteminde Reformlar ve Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri, Ankara, 2020.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref / TAN, Turgut, İdare Hukuku İdari Yargılama Hukuku, Cilt II, Güncelleştirilmiş 2. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.

HASOĞLU, Aynur, “İdare Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4), 2016, s.1981-1996.

ILDIR, Gülgün, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.

KARAARSLAN, Abdülkadir, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirliğe Dair Usul Sorunu Olarak Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı ve Kanunla Kurulan Tazminat Komisyonları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 132, 2017, s.9-54.

KEKEÇ, Elif Kısmet, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.

ODYAKMAZ, Zehra, “İdarî Uyuşmazlıklarda Alternatif Çözüm Yolları (Türk Mevzuatı ve Uygulamaları)”, Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Sempozyumu, Ankara 3 – 5 Nisan, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2006, s.63-83.

ODYAKMAZ, Zehra / ÇINARLI Serkan, İdari Uyuşmazlıklarda Yargı Öncesi Çözüm Usullerinin Uygulanabilirliği, Ankara Orion Kitabevi, 2013.

ONAR, Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, Cilt I-II-III, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966.

ÖZBAY, İbrahim, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, EÜHFD Atatürk’ün 125. Doğum Yılına Armağan, Cilt X, Sayı 3 - 4, 2006, s.459-475.

ÖZBEK, Mustafa, “İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (I), Birinci Bölüm Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 56, 2005, s.90-132.

ÖZBEK, Mustafa, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, 2. B. Ankara Yetkin Yayınları, 2009.

ÖZBEK, Mustafa, “Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, AÜHFD, Cilt 51, Sayı 2, 2002, s.122-161.

ÖZBEK, Mustafa, “Avukatlık Kanunu’nun 35/A Maddesine Göre Arabuluculuk”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/3, 2001, s.113-139, (Arabuluculuk).

ÖZBEK, Mustafa, “Alternatif Çözüm Yollarına Genel Bir Bakış”, Prof. Dr. Erden Kuntalp’e Armağan, GSÜHFD, Cilt I, Yıl 3, Sayı 1, 2004, s.261-292, (Çözüm Yolları).

ÖZEKES, Muhammet, “Uyuşmazlık Çözüm Yolları İçinde Arabuluculuk ve Bir Düzenleme Önerisi” Hukukî Perspektifler Dergisi, Sayı 7, 2006, s.40-45.

PEKCANITEZ, Hakan, “Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri”, Hukukî Perspektifler Dergisi, Yıl 2005, Sayı 5, 2005, s.2-16, (Uyuşmazlık).

SANCAKDAR, Oğuz (Edt.), Fransız, Türk, Federal Alman İdari Yargılama Usulü Kanunları, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020.

SEIBERT, Max-Jürgen / KELLE, Matthias, “A Glimpse at Mediation in German Administrative Courts”, Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement, Cilt 23, Sayı 4, 2019, s. 48-55.

STELKENS, Ulrich, “Administrative Appeals in Germany”, in *Alternative Dispute Resolution in European Administrative Law*, Dacian C. Dragons ve Bogdana Neatumu (Edts.), Springer, 2014, s. 3-55.

SEZGİNER, Murat, “İdare Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin Uygulanabilirliği ve Uygulanan Yöntemlerin İşlevselliğine İlişkin Genel Değerlendirme”, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No:111, 2021, s.91-135.

ŞAHBAZ, İbrahim, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti /Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Ankara, 2011, s.71-127.

TANRIVER, Süha, “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 64, 2006, s.151-177.

MAHKEME KARARLARI

Anayasa Mahkemesi Kararları

AYM, E. 2003/98, K. 2004/31, KT: 3/3/2004

AYM, E. 2012/94, K. 2013/89, KT: 10/07/2013

AYM, N.K. Başvurusu, BN:2013/2767, KT: 02/10/2013

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

AİHM, Müdür Turgut ve Diğerleri/Türkiye, 6 Mart 2013.

İNTERNET KAYNAKLARI

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 5 Eylül 2001 tarihli İdari Makamlar ve Özel Kişiler Arasındaki Dava Alternatifleri Konusunda 9 Sayılı Tavsiye Kararı, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/bakanlar_komitesi/CMRec20019TRAlternativestoLitigationAdministrative.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2016)

TDK Sözlüğü, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=13300>, (Erişim Tarihi: 10.03.2022)

DİĞER KAYNAKLAR

6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (2012), RGS 28331, RGT 22.06.2012.

Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemini Destekleme Projesi, İhtiyaç Analizi Raporu (Raportör: Luca Perilli), Avrupa Konseyi, Ankara, 2014.

Danıştay İçtihat, Raporlama ve İstatistik Biriminin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Yönerge, 12.02.2020.

Danıştay Kararlarının Yayınlanmasına İlişkin Yönerge, 25.12.2020.

Federal Law Gazette I, p.1577.

TBMM, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ile Adalet Komisyonu Raporları (1/486), Yasama Dönemi; 24, Yasama Yılı; 2, Sıra Sayısı 233, s. 4.

T.C. Danıştay Başkanlığı Karar Yazım Rehberi, Danıştay Yayınları No: 110, Ankara, 2020.